

ROMANINUORET LASTENSUOJELUN ASIAKKAINA
Opas Romano Missio ry:n lastensuojeluun

Heidi Pynnönen

ROMANINUORET LASTENSUOJELUN ASIAKKAINA

Opas Romano Missio ry:n lastensuojeluun

Heidi Pynnönen

Opinnäytetyö, syksy 2014

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK)

TIIVISTELMÄ

Pynnönen, Heidi. Romaninuoret lastensuojelun asiakkaina, opas Romano Missio ry:n lastensuojeluun. Syksy 2014, 97 sivua, 2 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK).

Opinnäytetyö on kehittämispainotteinen eli produkti, opas Romano Missio ry:n lastensuojeluun. Opinnäytetyön tavoitteina oli tuottaa lisämateriaalia Romano Missio ry:n lastensuojeluun lisäämään romanikulttuurin tietoisuutta lastensuojelun yhteistyötahoille sekä sosiaalityöntekijöille. Opasta tullaan käyttämään myös markkinointiin ja tiedotusmateriaalina lisäämään tietoisuutta Romano Missio ry:n lastensuojelutyöstä.

Romano Missio ry:n lastensuojeluun opinnäytetyönä tehtyyn oppaaseen on kerätty tietoa Suomen romanien historiasta, romanikulttuurista ja nykypäivän tuomista haasteista romaniväestölle. Oppaassa on tietoa nuoruudesta ikävaiheena ja sen erityispiirteistä romanikulttuurissa sekä romaninuorten koulunkäynnin haasteista. Opiskelun erilaisilla tuki- ja kannustustoiminnoilla romaninuorta voidaan auttaa koulunkäynnissä sekä ohjata ammatinvalinnassa. Romaniväestön lastensuojelun historia ja nykypäivä sekä romaninuorten asiakkuus lastensuojelussa ovat myös keskeisiä sisältöjä. Oppaassa on esitelty Romano Missio ry:n lastensuojelu, jonka toiminta on erikoistunut tukemaan romanilasten kieli ja kulttuuri-identiteettiä.

Opinnäytetyön materiaalin kautta voidaan saada kuva, kuinka Suomen romanien historia, yhteiskunnan urbanisoituminen ja sen tuomat muutokset vaikuttavat romaniväestöön 2010-luvulla. Romanien lyhyt koulutushistoria ja pääväestöön nähden heikempi asema yhteiskunnassa ovat asettaneet nykypäivän sukupolville uusia haasteita kahden kulttuurin vaikutuksessa. Koulutuksen kautta romaninuorilla on mahdollisuus päästä työelämään ja sen myötä kiinnittyä paremmin yhteiskuntaan. Nuoren tulisi saada tukea kulttuuristen juurien kasvattamiseen riittävän vahvoiksi, jotta hän omaksuisi vahvan kulttuurisen identiteetin ja kykenisi kunnioittamaan romaniperinteitä sopeutuen yhteiskuntaan.

Oppaan lähdemateriaalina on käytetty aikaisemmin julkaistuja selvityksiä, tutkimuksia sekä mahdollisimman tuoretta lähdekirjallisuutta. Oppaassa on 42 sivua. Oppaan kehittämiskohteita voivat olla tulevaisuudessa oppaan visuaalinen ulkoasu sekä materiaalin muokkaaminen Romano Missio ry:n lastensuojelun eri käyttötarkoituksiin.

Avainsanat: romaninuoret, romanikulttuuri, lastensuojelutyö

ABSTRACT

Pynnönen, Heidi. A guide on Roma youth clients in child welfare. 97 p., 2 appendices. Language: Finnish. Helsinki, Autumn 2014.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services, Option in Social Services and Education. Degree: Bachelor of Social Services.

The aim of my thesis was to produce additional material for Romano Missio, a Finnish child welfare and social services organization, in the form of a guide. The guide is aimed at Romano Missio's social workers and co-operation partners to increase awareness of the Roma culture.

The guide describes the history of the Roma population and their present way of life, especially focusing on Roma youth. Material is also presented on child protection. As Roma youth generally have a lower level of education than the majority of population, some educational challenges at school have been pointed out as well as the background to these problems. There are also material how to support and encourage the Roma youth at school. Additionally, the guide introduces Romano Missio's child welfare work.

I used previously researched and published material in my guide. The scope of the guide is 42 pages. The guide's visual outlook as well as contents can be developed for different purposes within Romano Missio.

Key words: Roma youth, Romany culture, child welfare

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 ROMANO MISSIO RY	8
3 OPINNÄYTETYÖN TAVOITTEET	10
4 SUOMEN ROMANIT.....	11
4.1 Suomen romanien historiaa	11
4.2 Suomen romanit nykypäivänä	12
4.3 Jokainen romani on yksilö	14
5 SUOMEN ROMANIEN KULTTUURI.....	15
5.1 Perhekäsitys ja vanhemmuus romanikulttuurissa	15
5.2 Kunnioitus romaniyhteisössä ja sukujen periytyvät arvot	16
5.3 Moraali ja häveliäisyystavat ovat kunnioitusta ja käyttäytymissääntöjä	17
5.4 Puhtaustavat ovat romaneille kunnia-asia	18
5.5 Pukeutuminen romanikulttuurin tunnusmerkkinä	19
5.6 Hengellisyys tärkeä osa romanikulttuuria	20
6 ROMANIKIELI JA SEN MERKITYS YKSILÖLLE	22
6.1 Romanikieli identiteetin vahvistajana	22
7 NUORUUS IKÄVAIHEENA ROMANIKULTTUURISSA	24
7.1 Nuoruusiän kehitystehtävät	24
7.2 Identiteetin muodostuminen ja itsetunnon rakentuminen	25
7.3 Hyvä itsetunto	26
7.4 Aikuisuutta kohti kulttuurin mukaisella pukeutumisella	27
7.5 Seksuaalisuus ja seurustelu romanikulttuurissa	28
8 ROMANINUORTEN KANNUSTUS JA TUKI KOULUNKÄYNNISSÄ	29
8.1 Romaninuorten koulunkäynnin haasteet	30
8.2 Tuen ja kannustuksen merkitys romaninuorten koulunkäynnissä	31
8.3 Syrjintä ja sen vaikutukset yksilölle	33
9 ROMANINUORET LASTENSUOJELUSSA.....	35

9.1 Lastensuojelulaki ohjaa lastensuojelun toimintaa	35
9.2 Romanien lastensuojelun asiakkuuden historiaa	36
9.3 Romaninuorten lastensuojelun nykypäivää	37
10 PRODUKTION VAIHEET	39
10.1 Suunnittelu	39
10.2 Toteutus	40
10.3 Arviointi prosessista ja toteutuksesta	42
11 POHDINTA	44
11.1 Ammatillinen kasvu	47
LÄHTEET	49
LIITE 1: Romaninuoret lastensuojelun asiakkaina	53
Opas Romano Missio ry:n lastensuojeluun, oppaan sisällysluettelo.	53
LIITE 2: Romaninuoret lastensuojelun asiakkaina – opas Romano Missio ry:n lastensuojeluun -oppaan arviointilomake valmiista oppaasta.	54

1 JOHDANTO

Suomessa on asunut yli 500 vuotta romanivähemmistö, jolla on oma romanikieli ja -kulttuuri. Romanikulttuuri ja -kieli ovat vahvasti vaikuttavia tekijöitä romanien arjessa myös nykypäivänä. Yhteiskunnan urbanisoitumisen myötä romaniväestö on elänyt viimeiset vuosikymmenet kulttuurinsa kanssa murroksessa. Muutuva ja kehittyvä yhteiskunta asettaa romanivähemmistön uusien vaatimuksien eteen. Sukupolvet elävät kahden hyvinkin erilaisen kulttuurin, suomalaisen ja romanikulttuurin välisessä paineessa. Yhteiskunnan kehitys asettaa vaatimuksia yksilöille esimerkiksi koulutuksen suhteen: tutkinto mahdollistaa työelämän osallisuuden ja turvatumman toimeentulon.

Suomalaiseen yhteiskuntaan kiinnittyminen sekä kouluttautuminen ovat romaniväestön keskeisiä jakajia sosiaaliselle kerrostumiselle. Romanikulttuurin murroksen myötä romaniyhteisö on hajaantunut ja suurperheistä on siirrytty pieniin ydinperheisiin. Avioerot sekä yksinhuoltajien määrä ovat lisääntyneet myös romaniväestön keskuudessa. Sukupolvien välinen vuorovaikutus on heikentynyt ja yhteisöllisyyden tuoma turva on vähentynyt romaniyhteisössä. Nämä ovat osaltaan tuoneet romaneja yhteiskunnan tukipalvelujen piiriin. Kulttuurin murroksessa ja yhteiskunnan vaatimusten keskellä elävä romaniyhteisö on saanut kokea päihteiden ja sosiaalisten ongelmien kasvun yhteisössään lisäten myös samalla asiakkuuttaan lastensuojelussa.

Opinnäytetyössäni yhdistyy kaksi tärkeää asiaa; nuoret asiakasryhmänä ja vähemmistöjen kulttuuri. Minulla on takana pitkä historia varhaiskasvatuksen puolella moninaisten monikulttuuristen perheiden parista. Viimeiset vuodet olen työskennellyt lastensuojelussa ohjaajana. Suomen katukuva on muuttunut 1990-luvulla kasvaneen maahanmuuton myötä monikulttuurisemmaksi ja kansainvälisemmäksi. Tämän myötä maahanmuuttajien asemaan, koulutukseen ja työllistymiseen on alettu kiinnittää enenevässä määrin huomiota maassamme. Halusin opinnäytetyössäni yhdistää Suomen romanikulttuurin, lastensuojeluasiakkuuden ja romaninuorten koulunkäynnin tukemisen.

Syksyllä 2014 suoritin Moninaisuus ja monikulttuurisuus -opintokokonaisuuden työharjoittelun Romano Missio ry:n lastensuojelussa, Kotimäen pienryhmäkodissa Sipoossa. Pääsin mukaan romaninuorten ja työntekijöiden arkeen sekä heidän monipuoliseen toimintaansa. Romanikulttuurin, -tapojen ja -sääntöjen myötä alkoi ymmärrykseni kasvaa historian antaman pohjan merkityksestä romanien tapakulttuurille. Harjoittelun päätteeksi Romano Missio ry tilasi minulta opinnäytetyönä oppaan, joka lisäisi romanikulttuuritietoutta sekä huomioisi romaninuorten tuen tarpeen lastensuojelun asiakkuudessa ja kannustuksen koulunkäynnissä.

Romaninuoret lastensuojelun asiakkaina – opas Romano Missio ry:n lastensuojeluun opinnäytetyönä valmistuneeseen oppaaseen on kerätty tietoa Suomen romanien historiasta, romaniyhteisön nykypäivästä sekä romanikulttuurin tapoja ja sääntöjä. Oppaassa on esitelty nuoruus ikävaiheena ja miten se huomioidaan romanikulttuurissa. Osalla romaninuorista koulunkäynnissä ilmenee ongelmia ja peruskoulun suorittaminen jää kesken. Oppaaseen on kartoitettu romaninuorten koulunkäynnin ongelmia, mahdollisia taustalla vaikuttavia syitä sekä keinoja, miten tukea ja kannustaa romaninuorta koulunkäynnissä. Lastensuojelu-luvussa on kerrottu romanien lastensuojelun historiaa ja nykypäivää sekä esitelty opinnäytetyön tilaaja, työelämän yhteistyötaho Romano Missio ry ja heidän lastensuojelutoimintansa.

2 ROMANO MISSIO RY

Vuonna 1905 perustettu Mustalaislähetys on toiminut vuodesta 1996 Romano Missio ry:nä. Romano Missio ry on kristilliseltä arvopohjalta toimiva romaniväestön oma palvelujärjestö, joka tarjoaa monipuolisesti erilaisia palveluja. Romano Missio ry:n toimintamuotoja ovat lastensuojelu, diakonia- ja sosiaalityö, romani-kulttuurin ja -kielen vaaliminen sekä toimiminen koulutusalan palvelujärjestönä. Raha-automaattiyhdistyksen myöntämien vuosittaisten avustusten tuella mahdollistuvat erilaiset diakonia- ja sosiaalityönprojektit romaniväestön parissa. (Romano Missio 2013.)

Romano Missiota edeltäneellä Mustalaislähetyksellä oli useita lasten- ja nuorisokoteja ympäri Suomen. Yli satavuotisen historiansa aikana on asiakkaina ollut yli tuhat romanilasta. Kotimäki Sipoon Matinkylässä oli ensimmäinen lastenkoti, joka avattiin vuonna 1953. Rakennusta laajennettiin asiakaspaikkatarpeen vuoksi Raha-automaattiyhdistyksen tuella vuonna 1956, jolloin loppuvuodesta sinne oli sijoitettu 57 lasta. Samana vuonna otettiin Päiväkummun lastenkoti käyttöön vanhassa pappilassa Hämeenkosken Hyväneulankylässä. (Grönfors 2014, 242–243.)

Nykyään Kotimäki Sipoossa toimii Romano Mission lastensuojelussa pienryhmäkotina, jossa on seitsemän hoitopaikkaa ja itsenäistymisasunto jälkihuollon palveluna. Päiväkummun lastenkodissa Hämeenkoskella on 14 hoitopaikkaa. Päiväkummussa on myös mahdollisuus avohuollon tukitoimenpiteenä viikonloppuhoitopaikkaan, lyhytaikaiseen perhehoitoon, itsenäistymisasuntoon jälkihuollon palveluna sekä räätälöityyn palveluun erityisryhmille. (Romano Missio 2013.) Toimintaa rahoittavat pääosin kuntien kanssa tehdyt ostopalvelusopimukset sekä Raha-automaattiyhdistykseltä saadut avustukset. Mustalaislähetyksen ajoilta Romano Missio on supistanut lastensuojelutoimintaa sosiaalisella diakoniatyön merkityksen kasvaessa järjestössä. (Grönfors 2014, 242.)

Romano Mission lastensuojelussa yhteistyötä tehdään arjessa lasten vanhempien ja heidän kotikuntiansa sekä lapsen elämän senhetkiseen verkostoon kuu-

luvien yhteistyötahojen kanssa. Lastenkotien henkilökunta muodostuu sekä pääväestöön että romaaniväestöön kuuluvista työhönsä sitoutuneista kasvattajista. Kasvatuksen tavoitteena on tarjota romaninuurille heidän identiteettiään ja omatoimisuuttaan tukeva sekä sosiaalisia taitoja kehittävä kasvuympäristö. Romano Missio ry:n lastensuojelun tavoitteena on myös tarjota nuorille arvoa maailma, joka auttaa selviytymään romaneina suomalaisessa yhteiskunnassa. Lapsen sosiaalisen verkoston vahvistaminen sekä koulunkäynnin ja harrastustoiminnan tukeminen koetaan tärkeänä tehtävänä. (Romano Missio 2013.)

Romano Missio ry:n toiminnanjohtaja Tuula Åkerlund on katsonut Romano Missio ry:n olevan ensisijaisesti monikulttuurisuuteen erikoistunut lastensuojelujärjestö tukien erityisesti romanilasten kieli- ja kulttuuri-identiteettiä. Lastensuojelussa tiedostetaan nykypäivän vaatimukset ja haasteet, joiden pohjalta toimintatapoja voi lähteä kehittämään. Näin voidaan kehittää romaniväestölle uusia innovatiivisia keinoja hyvinvoinnin edistämiseksi. (Hedman 2009, 257.) Romano Mission lastensuojelussa koetaan tärkeänä nykyään, että henkilökunta on koulutettua ja saa säännöllisesti lisäkoulutusta sekä perehdytystä työskentelyn kannalta tärkeään romanitietouteen (Grönfors 2014, 247).

3 OPINNÄYTETYÖN TAVOITTEET

Lastensuojelussa nuorelle asiakkaalle on tärkeää saada kokemus, että hän tulee kuulluksi ja kohdatuksi yksilönä, oman elämänsä asiantuntijana. Romaninuorten kohdalla asiakkuudessa on huomioitavana nuoruus ikävaiheena, itenäistyminen sekä kahden kulttuurin vaikutuksessa kasvaminen. Nuorelle on tärkeää hänen kulttuuritaustansa tiedostaminen, arvostaminen sekä kunnioittaminen. Lastensuojelussa toteutetaan arkea nuoren parhaaksi moniammatillisten verkostojen yhteistyössä. ”Romaninuoret lastensuojelun asiakkaina – opas Romano Missio ry:n lastensuojeluun” on tarkoitettu Romano Missio ry:n lastensuojelun sosiaalityöntekijöille, yhteistyötahoille sekä materiaaliksi heidän lastensuojelutyön tiedottamiseen ja markkinointiin.

Oppaaseen kerätyn materiaalin tavoitteena on romanikulttuurin kulttuuritietoisuuden kasvattaminen ja ymmärryksen lisääminen. Oppaalla tavoitellaan myös lastensuojelun asiakkaana olevien romaninuorten kulttuurin huomioimista osana nuoren elämää. Työntekijä voi omalla toiminnallaan asiakaspalvelun tilanteessa edistää myönteisen kokemuksen syntymistä niin, että se samalla motivoi nuorta yhteistyöhön hänen oman tulevaisuuden eteen tehtävään työhön. Myönteiset kokemukset lisäävät mahdollisesti luottamusta viranomaisia sekä lastensuojelua kohtaan. Tämän on mahdollista huomioimalla romanikulttuurin taustatekijöitä mitkä voivat vaikuttaa asiakaskohtaamisessa lastensuojelussa. Työntekijä voi mahdollistaa hyvän kokemuksen asiakaskäynnistä omalla palvelu asenteellaan ja toiminnallaan, selkeällä vuorovaikutuksella ja tiedonjakamisella asiakkaalle. Asiakkaana oleva romaninuori voi saada tarvitsemansa tiedon, kokemuksen ymmärretyksi ja kuulluksi tulemisesta sekä hänen kulttuuritaustansa erityisyys tiedostettaisiin yksilöllisesti arjessa.

Opinnäytetyöni oppaan materiaalin tavoite on kehittää Romano Mission lastensuojelun yhteistyötä viranomaisten ja yhteistyötahojen kanssa. Lisäksi opinnäytetyöni tuo romanikulttuuritiedouden ja sen huomioimisen tärkeyden ajankohtaiseksi sosiaalialalla toimivien ammattilaisten keskuudessa.

4 SUOMEN ROMANIT

Suomen romanien nykytilanteen ymmärtää paremmin, kun tutustuu tämän vähemmistön monivaiheiseen menneisyyteen. Historiassa vaalittu kulttuuri sekä kieli ovat nykypäivän romanien arjessa vielä vahvasti vaikuttavia tekijöitä. Vanhempien sukupolvien vaalima suullinen tieto on saatu tallennettua vasta osittain kirjalliseen muotoon. Romaniväestö, -kulttuuri ja -kieli elävät tänä päivänä murroksessa yhteiskunnan asettamissa ja kehityksen tuomassa haasteissa.

4.1 Suomen romanien historiaa

Suomen romanit ovat nykyisen kielitutkimuksen mukaan lähtöisin Luoteis-Intiasta, ja he saapuivat maahamme 1500-luvulla. Kansalaisia ei Suomessa tilastoida etnisen alkuperän mukaan, joten on arvioitu Suomessa olevan noin 10 000 romania. Ruotsissa asuu noin 3 000–4 000 Suomesta muuttanutta romania. Yli 500-vuotisen historiansa aikana Suomen romanit ovat olleet marginaaliryhmänä ja etnisenä vähemmistönä, mutta onnistuneet säilyttämään oman kulttuurinsa ja kielensä. (Junkala & Tawah 2009, 16.) Romanit toivovat heistä käytettävän virallisissa sekä julkisissa yhteyksissä romani-termiä, jonka käyttö yleistyi 1960–1970-luvuilla kansainvälisesti. Romani-termi tulee romanikielisestä rom-sanasta, joka tarkoittaa ihmistä. (Friman-Korpela 2009, 91.)

Suomen romanien historiassa on ollut vaiheita, jolloin romanit ovat olleet lain-suojattomia ja vailla sairaudenhoitopalveluja. Heiltä on aikoinaan evätty myös kirkolliset toimitukset. Assimilaatiopolitiikka 1800-luvulta aina 1970-luvulle asti pyrki sulauttamaan romanit yhteiskuntaan. Sulauttaminen tapahtui muun muassa lapsia huostaanottamalla perusteettomasti. Heidät eristettiin kulttuuristaan, kielestään ja suvuistaan. Etnisen tausta takia romanit ovat saaneet 1900-luvun alussa kokea huutolaisina olemisen ja työleirit. Romanit ovat osallistuneet Suomen puolustamiseen sodissa. Suomen kansalaisuuden romanit saivat vuonna 1917 kaikkien kansanryhmien mukana Suomen itsenäistyessä. Suomalaista identiteettiä romaneilla vahvisti varsinkin osallisuus Suomen käymiin sotiin vuo-

sina 1939–1945. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004, 6.) Pakkotyö sekä perheiden hajottaminen kuitenkin lisääntyivät kiertolaisuuden kriminalisoinnin myötä vailla vakinaista osoitetta eläville aina 1950-luvulle asti. Historia on muokannut romanien ennakkoluuloja pääväestöä, viranomaisia ja lastensuojelua kohtaan. (Vast Vastensa 2007, 10–11.)

Romanit ovat viettäneet kiertolaiselämää aina 1950-luvulle asti kahdesta toisistaan ruokkivasta ilmiöstä johtuen. Romanien ammatit, muun muassa käsitöiden myyjät, vaativat laajoja toimialueita sekä vuorovaikutusta ja yhteistyötä pääväestön kanssa. Liikkuvan elämäntavan vuoksi romaneihin kohdistui epäluuloja sekä syrjintää, mikä taas vaikeutti asettumista aloilleen asumaan. (Pulma 2009, 10.) Suurin muutos romanien asemassa tapahtui kiertolaisuuden kriminalisoinnin myötä. Yhteiskunnan teollistuminen ja kaupungistuminen 1950–1960-luvulla vähensi työntekijöiden tarvetta maaseudulla. (Junkala & Tawah 2009, 16.)

Maatalouden koneellistuminen vähensi hevosten hoitoon liittyviä romanien ansiomahdollisuuksia. Romanit muuttivat suurimpien asutuskeskusten läheisyyteen, joskin usein heikkoihin asuinoloihin. Urbanisoitumisen myötä myös siirtolaisuus Ruotsiin kiihtyi. (Pulma 2009, 26.) Sosiaalinen muutos tapahtui 1970-luvulla kunnallisen ja pysyvän asumisen myötä. Muutos johdatti romanit julkisen terveydenhoidon ja sosiaaliturvan piiriin, kuten eläkkeensaajiksi. Pysyvä asuinpaikka mahdollisti myös romanilasten osallisuuden koko väestöä koskevaan koulutukseen. (Majaniemi 2014, 9.)

4.2 Suomen romanit nykypäivänä

Suomen romanit ovat Suomen kansalaisia Suomen perustuslain (1999/731) 5 pykälän mukaan. Heille kuuluu Suomen kansalaisen oikeudet ja velvollisuudet. Suomen romaniväestöllä on myös Suomen perustuslain 17 pykälän mukaan oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin.

Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaiden oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään lailla. Viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla. (Suomen perustuslaki 1999/731.)

Maailman muuttuessa ovat romanit joutuneet elämässään uusien haasteiden eteen. Yhteiskunnan urbanisoitumisen myötä romaniyhteisö on hajaantunut. Suurperheistä on siirrytty pieniin ydinperheisiin, mikä on vähentänyt sukupolvien välistä vuorovaikutusta. Nuorilla ei ole samanlaista mahdollisuutta oppia romani kieltä ja kulttuuria vanhemmilta sukupolvilta kuin ennen. (Junkala & Tawah 2009, 7.) Romanien keskuudessa myös perheitä hajoaa ja yksinhuoltajuus on lisääntynyt. Yhteisöllisyyden tuoma turva ja tasapaino vähenevät tukiverkostojen kaatumisen myötä ja yhteiskunnan palveluiden tarve kasvaa. (Majaniemi 2014, 17.)

Maailman muuttuessa aikakäsitys ja elämäntapa muuttuvat ja vaatimustaso muun muassa koulutukseen työelämässä korostuu. Romanien keskuudessa on vielä ikäihmisiä, mutta myös keski-ikäisiä sekä nuoria, joilla ei ole koulutusta tai joiden lukutaito on heikko. Kouluttamattomuus heijastuu myös elämän muille osa-alueille. Osalle romanivanhemmista vanhemmuus on hukassa nykypäivän vauhdilla tapahtuvan teknologian kehityksen ja muuttuvan elämäntavan myötä. (Majaniemi 2014, 10, 17.)

Romanien asema on parantunut nykypäivän yhteiskunnassa, vaikka he ovat vielä keskimäärin heikommassa sosiaalisessa ja taloudellisessa asemassa kuin Suomen pääväestöön kuuluvat. Suhtautuminen pääväestössä on muuttunut myönteisemmäksi romaneita kohtaan. Tähän on vaikuttanut viranomaisten kanssa tehty yhteistyö ja aktiivinen romanijärjestöjen toiminta. Pääväestölle on järjestetty erilaisia tiedotustilaisuuksia ja seminaareja, jotka ovat lisänneet ymmärrystä ja kunnioitusta romanien tapoja ja kulttuuria kohtaan. Pääväestön kanssa käytyä vuorovaikutusta on lisännyt myös romanien osallistuminen yhteiskunnalliseen toimintaan. Romanien asemaa on edistänyt myös heidän myönteisempi suhtautuminen koulutukseen. (Junkala & Tawah 2009, 4.)

Suomen romanit viettävät omaa kansainvälistä romanipäiväänsä 8. päivänä huhtikuuta. Almanakkaan päivä merkittiin ensimmäisen kerran vuonna 2014. Romaneilla on oma kansallislaulu Gelem, Gelem (Kuljen, kuljen). Romaneilla on oma kansainvälinen lippu, jossa sininen yläosa ja vihreä alaosa kuvaavat taivasta ja maata. Punertava kärrynpyörä lipussa on muistuttamassa kiertävästä elämäntyylistä ja Intian maaperästä. Kärrynpyörän 16 puola kertovat isoimmista romaniheimoista, joista yksi edustaa Suomen romaneja. (Vast Vastensa 2007, 8.)

4.3 Jokainen romani on yksilö

Suomen romanivähemmistö muodostuu yksilöistä. Jokainen yksilö kohtaa ja toteuttaa yksilöllisesti elämäänsä myös yhteisöllisessä kulttuurissa. Ryhmän sisäinen monimuotoisuus unohtuu helposti, kun lähdetään voimakkaasti yksinkertaistamaan kuvausta jostain ryhmästä. Tämä tarkoittaa stereotyyppiajattelumallin pohjalta luotua kategoriaa, jossa yhden ryhmän edustajiin liitetään oletusarvoiset yhtenevät tunnusmerkit. Ilmiö on yleismaailmallinen ja vastaa harvoin todellisuutta, kuten ei romanienkaan kohdalla. Kategorisoinnilla on kuitenkin merkitys. Näin pääväestö ja romanit voivat muodostaa kuvan romanikulttuurista ja romanit voivat mahdollisesti elää stereotyyppian todeksi. (Stenroos 2012.)

Yksilöllinen tapa toteuttaa kulttuuria suomalaisuuden ja romanikulttuurin tiiviissä kosketuksessa on osalle romaneista arkipäivää. Romanikulttuuri on heillä omanlaistaan, vaikka elämä olisikin yhteisön ulkopuolella. Näitä yksilöitä löytyy melkein kaikista romanisuvuista Suomessa. (Stenroos 2012.) Jokaisessa sukupolvessa on syntynyt kulttuurit ylittäviä avo- ja avioliittoja romanien ja pääväestön välillä. Kulttuurirajoja ylittävistä liitoista ja pääväestöön sulautuneista romaneista löytyy tietoa kirkonkirjoista ja muistitietoa romaneilta. (Tervonen 2014, 117.)

5 SUOMEN ROMANIEN KULTTUURI

Kulttuuri on ihmisen toiminnan tulosta ympäristössään ja osa arkipäiväämme. Se välittyy ihmisten keskeisessä vuorovaikutuksessa ja siirtyy näin sukupolvelta toiselle opittuna ja koettuna, mutta myös muuttuneena ja uudistuneena. Kulttuuri vaikuttaa ihmiseen koko hänen elämänsä ajan rakentaen ja muokaten hänen arvojaan, ajattelumallejaan ja asenteitaan. Ihminen muovaa kulttuuria ja kulttuuri muovaa ihmistä täten myös ryhmien toimintaa ja käyttäytymistä. (Luoma ym. 2008, 87.)

Romanikulttuuri on yhteisöllinen kulttuuri, joka pohjautuu ihmissuhde- ja tapakulttuuriin. Kulttuuri on romaneilla rakentunut oman yhteisön, suvun ja perheen ympärille – eläen pitkään suljettuna pääväestöltä. Suomen romanit ovat alkaneet ymmärtää 2000-luvulla, että kulttuurituntemus lisää suvaitsevaisuutta parantaen heidän asemaansa yhteiskunnassa. Parhaimmillaan yhteisöllisyys on suku, joka pitää tiiviisti yhteyttä ja toisistaan huolta, mutta samalla se voi myös rajoittaa yksilöiden vapautta. Viime vuosina yhteisöllisyys on alkanut romaniväestössä vähentyä ja sen seurauksena osa romaneista on syrjäytynyt yhteisöstä. (Vast Vastensa 2007, 33.)

5.1 Perhekäsitys ja vanhemmuus romanikulttuurissa

Perhekäsitys romanikulttuurissa on laaja ja kattaa ydinperheen lisäksi usein myös lähisuvun. Romanikulttuuri kunnioittaa perheen yhteenkuuluvuutta ja tunteiden lämpöä. Romaniperheessä on selkeä roolijako. Mies elättää perheen ja vaimo hoitaa kodin ja lapset. Romanit kasvattavat lapsensa hyväksymään juurensa ja sitoutumaan kulttuuriinsa. Kasvatuksella pyritään saamaan lapsista itsenäisiä, sosiaalisia, sopeutuvaisia ja itsetunnon vahvoja. Oman perheen ja kulttuurin kunnioittaminen on tärkeää. Vanhempien ihmisten kunnioitusta, joka tuodaan teitittelynä ilmi, sekä yhteydenpitoa muihin romaneihin pidetään tärkeänä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2002, 8.)

Romanikulttuurissa naiset olivat aikaisemmin harvoin työelämässä, koska lasten hoitoa perinteisesti kotona pidetään arvossa. Vanhemmat ovat halunneet myös opettaa romanikulttuuria arjessa lapsilleen sekä samalla varjella heitä valtakulttuurin negatiivisilta vaikutuksilta. Isovanhemmat tai lähisuku ovat ottaneet vastuun lastenhoidosta, mikäli vanhemmat ovat estyneet hoitamaan lapsiaan itse. Nykypäivänä on kuitenkin mahdollista, että nainen käy kodin ulkopuolella töissä. Miehetkin saattavat olla kotona hoitamassa lapsia. Päivähoitoon ja esiopetukseen osallistuminen alkaa olla yleistymässä vanhempien työssäkäynnin lisääntyessä. Kodin ulkopuolella hoidossa oleva lapsi elää kahden kulttuurin keskellä, joissa arvot voivat olla hyvinkin erilaisia. Kodin kasvatustyötä voidaan tukea parhaiten, kun yhteistyö on toimivaa ja kulttuuritietoa jaetaan puolin ja toisin. (Vast Vastensa 2009, 54.)

5.2 Kunnioitus romaniyhteisössä ja sukujen periytyvät arvot

Romaanikulttuurin ydin muodostuu vanhojen ihmisten kunnioittamisesta. Romanivanhus edustaa yhteisön ja suvun historiaa, kulttuuria ja tapaperinnettä. Heidän viisauttaan, elämänkokemustaan ja muistissa olevaa suullista perimätietoaan kunnioitetaan. (Majaniemi 2014, 8.) Vanhoilla ihmisillä on vahva asema suvussa, ja rooli vaatii asemansa arvoista käytöstä. Heiltä kysytään neuvoa ja heillä on valta päättää sukua koskevista asioista. Vanhempia ihmisiä puhuteltaessa heistä käytetään aina kohteliasta teitittelymuotoa. (Vast Vastensa 2009, 24.)

Romanit vaalivat melko yhtenäistä tapaperinnettä, mutta niihin sitoutuminen vaihtelee suvuittain. Jokainen yksilö voi valita, miten romanikulttuurin perinteitä noudattaa. Kulttuurisidonnaiset tavat ovat sidoksissa sosiaalisiin sääntöihin, joihin liittyy sosiaalinen kontrolli. Romaneilla käyttäytyminen määrittelee, miten toiset romanit häneen suhtautuvat ja arvostavat. Kaikissa tilanteissa romani edustaa itseään, mutta myös sukuaan. (Vast Vastensa 2009, 22.)

Suvut ovat hankkineet vuosien saatossa sukupolvilta toiselle periytyvän arvon. Tämän vuoksi suvun jäsenen on tärkeää kunniallisella käytöksellä vaalia mai-

netta ja suvun arvoja. Kunniakäsitys on romaniyhteisössä korostunutta, ja lähiomaistenkin maine kärsii rikkomuksen tekijän myötä. (Vast Vastensa 2009, 24.) Romanikulttuurissa on niin sanottu väistämismorallisuus, nykyisin voisi käyttää ilmiöstä termiä kunniaväkivalta. Tämä tarkoittaa, että vahingonteon tehneen henkilön suku poistuu paikkakunnalta niin, etteivät suvut kohtaa toisiaan. Väistämismorallisuudella on pyritty suojaamaan tapahtuneeseen osallisten sukua sekä kunnioittamaan toisen surua antamalla samalla aikaa päätöksen tekemiseen jatkomenettelystä. Päätöksen asian jatkomenettelystä tekee asianomainen tai suvun ”vanhin” mies. (Majaniemi 2014, 16.)

Yhteiskuntaan kiinnittyminen on romaniväestön keskeisiä jakajia sosiaaliselle kerrostumiselle. Koulutetut romanit arvostavat ja tiedostavat romanikulttuurin perinteitä ymmärtäen, etteivät ne ole esteenä osallisuuteen yhteiskunnassa. Taloudellisesti heikommassa asemassa olevien romanien ja suurempien vaikeuksien kanssa taistelevien keskuudessa romanikulttuurin tapojen noudattaminen saattaa olla syy eristäytymiseen yhteiskunnasta ja turvan hakemiseen omasta yhteisöstä. Kouluttautumattomuus luo heikot edellytykset kiinnittyä yhteiskuntaan, mikä ilmenee nuorten kohdalla rikollisuus- ja päihdeongelmina. Kulttuurisessa ja sosiaalisessa murroksessa elävät romanit käyvät kiihkeää keskustelua ”oikeista tavoista ja oikeasta mustalaisuudesta”, mikä on tyypillistä vähemmistökulttuurin kehittymiselle. (Pulma 2009, 33.)

5.3 Moraali ja häveliäisyystavat ovat kunnioitusta ja käyttäytymissääntöjä

Romanikulttuurissa sanoilla häpeä ja häpeäminen on erilainen merkitys kuin pääväestöllä. Romanikulttuurissa häpeäminen on samalla kunnioittamista ja käyttäytymissääntöjä. Näin osoitetaan itseään vanhempia kohtaan kunnioitusta kainolla, pidättyvällä ja siveellisellä käytöksellä. Häpeämiseen liittyy myös eleitä, joilla osoitetaan kunnioitusta toista kohtaan. Näitä ovat katsekontaktin välttäminen, pään kääntäminen pois, silmien peittäminen sekä tarvittaessa tilasta tai tilanteesta poistuminen. (Viljanen 2014, 389–392.)

Häveliäisyssyistä romanien tulee käyttäytyä ja puhua kunnioittavasti vanhempien romanien ollessa läsnä. Intiimejä keskustelunaiheita tulee välttää. Näitä ovat muun muassa parisuhdeasiat, seksuaalisuuteen sekä kehon ja sen toimintoihin liittyvät asiat. Nuoremmat romanit kontrolloivat puhettaan eivätkä voi vastata kaikkiin kysymyksiin vanhempiensa aikana. Kiusallisissa asioissa henkilö laskee katseensa ja voi poistua tilanteesta. Tilanteessa, jossa asioita on käsiteltävä, on mahdollista pyytää toista henkilöä poistumaan tilasta asian käsittelyn ajaksi. Nuoren ei ole myös soveliasta katsoa häveliäitä mainoksia tai ohjelmia vanhemman henkilön aikana. Häveliäisyssäännöt estävät puhumasta pienen lapsen tarkasta iästä vanhemman romanin aikana. (Vast Vastensa 2009, 26.)

5.4 Puhtaustavat ovat romaneille kunnia-asia

Suomalaisessa romanikulttuurissa kunniallisuuden ja häveliäisyyden lisäksi symbolisen ja konkreettisen puhtauden säilyttäminen on tärkeää. Taustalla on käsitys ihmisruumiin jaottelusta. Ihmisruumiin yläosa on puhdas ja alaosa epäpuhdas. Tämä hierarkia koskee niin vaatetusta, esineitä, huonekaluja, liinavaatteita, tiloja kuin romaniyhteisön hierarkkista rakennettakin. Puhtaisiin asioihin kategorisoidaan myös kaikki välittömässä tai välillisessä kosketuksessa ihmisruumiin yläosaan olevat asiat, vaikka ne käytössä likaantuisivatkin. Keittiö on puhdas tila, jossa säilytetään ja valmistetaan ruokaa sekä astioita. Keittiössä tuleekin olla aina puhtaussääntöjen mukaan täysin pukeutuneena. Epäpuhtaita asioita ovat kaikki, jotka ovat ihmiskehon alaosaan välillisessä tai välittömässä yhteydessä. Näitä ovat muun muassa lattia, matot, tuolit, housut ja WC-tilat. Epäpuhtaita asioita ei tulisi siirtää puhtaisiin paikkoihin. Esimerkiksi ruokailuun käytettävä vesi otetaan vain keittiöstä eikä ruokakasseja saa mielellään laittaa lattialle. (Viljanen 2014, 388.)

Romaniyhteisön hierarkiassa ovat puhtaita ja kunnioitettuja elämän kokemuksen omaavat iäkkäämmät ihmiset. Hierarkiassa alimpana ovat fertiilissä iässä olevat nuoret naiset. Heiltä odotetaan siveää vaatetusta ja kunnioittavaa käytöstä yhteisössä. Ihmisen pitää käytöksellään ansaita kunnioittava ja häveliäs käy-

tös itseään kohtaan. Kunnioittamisen ja häpeämisen säännöt koskevat myös sisaruussuhteita. (Viljanen 2014, 389.)

Puhtaussäännöistä sekä myös terveydellisistä syistä romanit eivät kättele. Historia kertookin romaniväestön säästyneen aikoinaan monilta kulkutaudeilta kiertävästä elämäntyylistä huolimatta. Romanit eivät myöskään esittele itseään sukunimellä, mutta tervehtivät kuuluvasti huomioiden näin kaikki samassa tilassa olevat henkilöt. Pääväestön kätellessä romanit usein hyväksyvät tämän ja kokevat sen kunnianosoituksena. Kättely ei ole kuitenkaan luontevaa romaneille, joten tilanne kannattaa aina arvioida erikseen. Romaniasiakkaat voivat omaaloitteisesti kätellä kiittäen palveluista lähtiessään. (Vast Vastensa 2009, 25.)

5.5 Pukeutuminen romanikulttuurin tunnusmerkkinä

Suomessa romanikulttuurin tärkein ulkoinen tunnusmerkki ja osa etnistä identiteettiä on romaninaisen arjessa käyttämä kansallispuku. Romaninaisen pukuun kuuluu nilkkapituinen musta samettihame alushameineen sekä pitsikoristeinen pitkähihainen röjy aluspaidan kanssa. Asun kanssa käytetään korkeakorkoisia tummia kenkiä. Romaninaiset käyttävät kookkaita, näyttäviä koruja ja puvun kanssa voidaan käyttää myös esiliinaa. (Huttu 2009, 64.) Vaatetus perustuu vanhempien kunnioitukseen ja vartalon peittämiseen. Suomessa romaninaisten pukeutuminen on näyttävää ja ainutkertaista, koska muissa maissa romaninaiset pukeutuvat kuten pääväestön naiset. (Vast Vastensa 2007, 38.)

Romaninaisen puvun käyttö saattaa alkaa jo 16-vuotiaana, mutta tavallisimmin puku otetaan käyttöön 18–20-vuotiaana kertomaan romani-identiteetistä sekä aikuisuuteen siirtymisestä. Romaniasun käyttöönoton jälkeen pukeutumista ei saisi vaihtaa pääväestön pukeutumiseen tai asua tulisi käyttää ainakin vanhempien romanien läsnä ollessa. (Huttu 2009, 76.) Asu on arvokas ja ylläpitäminen työlästä. Romaninaisen hameet valmistaa ompelija, joka käyttää vaatekappaleeseen noin 12–14 metriä kangasta. Yläosat romaninaiset saattavat ommella itse. Valmis hame saattaa painaa jopa 10 kiloa, ja hinta riippuu käytetystä mate-

riaalista. Romaninainen käyttää 1–2 pukua vuodessa, ja vanhat puvut siirtyvät arjen kotiaskareissa käytettäviksi käyttöasuiksi. (Vast Vastensa 2009, 42.)

Vaatetus ei estä osallistumista työelämään tai koulunkäyntiin, mutta aiheuttaa kuitenkin ennakkoluuloja. Romanien nykyinen pukeutuminen alkoi yleistyä 1930-luvulla. Sametti ja vaatetuksen näyttävyys löi läpi 1960-luvulla. Romanimiehen käyttämä asu on tummat, suorat housut, pitkähihainen paita sekä takki tai liivi. Romanimiehet käyttävät tummia kenkiä tai nahkasaappaita. Romanimies ei esiinny lyhythihaisessa paidassa vanhempien romanien seurassa, vaan käyttää esimerkiksi neuletakkia. Lapset puetaan kuten pääväestön lapset. Vaatteiden puhtaus ja siisteys on romaneille kunnia-asia. (Vast Vastensa 2007, 38.)

Romaninainen saa itse päättää, pukeutuuko hän romaniasuun, koska tämä ei ole pakollista. Vaikkei romaninainen pukeutuisi perinteiseen romaniasuun, toivotaan romaniyhteisössä kuitenkin pukeutumista säädyllyisesti vartalon muodot, käsivarret ja sääret peitettävään vaatetukseen. Nykypäivänä muutospainetta pukeutumiselle aiheuttaa eri ammattien vaatima työvaatetus, muun muassa työturvallisuudesta ja hygieniavaatimuksista johtuen. (Huttu 2009, 76.)

5.6 Hengellisyys tärkeä osa romanikulttuuria

Romaniväestö on aina ollut vahvasti uskonnollista, ja he ovat olleet erityisen vastaanottavaisia kristinuskolle. Kristillisten arvojen kunnioittaminen on ollut tärkeää ihmissuhdeyhteisöllisessä kulttuurissa, eivätkä arvot ole ristiriidassa romanien perusarvojen kanssa. (Lindberg 2014, 153.) Romaniväestöstä suurin osa kuuluu evankelis-luterilaiseen kirkkoon harjoittaen uskontoa aktiivisesti. Myös helluntaiseurakunnassa ja vapaakirkossa on runsaasti romanijäseniä. Uskonnosta puhutaan avoimesti romaniväestön keskuudessa. (Vast Vastensa 2007, 44.)

Nykypäivänäkin kristillisillä arvoilla on vahva vaikutus romaniväestön arjessa. Romanit ovat jäseninä paikallisseurakunnissa, joissa heitä toimii myös diakonia- ja vapaaehtoistyöntekijöinä. Ensimmäinen romanikielinen jumalanpalvelus pi-

dettiin vuonna 1995 Turussa, ja tällä on ollut suuri merkitys romaniväestölle. (Lindberg 2014, 147.) Kirkossa noudatetaan myös romanikulttuurin kunnioitus- ja häveliäisyysääntöjä, esimerkiksi iäkkäämmät romanit eivät osallistu kaste- ja vihkitilaisuuksiin. Suurimpia juhlatilaisuuksia romaneille ovat hautajaiset, joihin liittyy kulttuurisidonnaisia piirteitä. (Vast Vastensa 2007, 44–45.) Hengellinen musiikki on olennainen osa romanikulttuuria. Romanit löysivät hengellisen kodin vapaakirkollisista liikkeistä, joista myös romanimusiikki on saanut vaikutteita. (Blomster 2009, 60.)

6 ROMANIKIELI JA SEN MERKITYS YKSILÖLLE

Käyttämällämme kielellä on monivaikutteinen merkitys yksilölle. Se ei ole vain symbolijärjestelmä, verbaalinen väline, jonka avulla kuvaillaan omaa sisäistä ja ympäröivää maailmaa sekä näiden välistä suhdetta. Kielellä on vaikuttava emotionaalinen ulottuvuus, ja sen avulla myös aiempien sukupolvien kulttuuriperintö välittyy. (Lukkarinen 2001, 5.) Äidinkieleksi määritellään tavallisimmin kieli, jonka lapsi oppii ensimmäisenä tai osaa parhaiten. Määritelmä on hankalampi tehdä kaksikielisissä perheissä, joissa vanhemmat puhuvat eri kieliä, sekä vähemmistöjen kohdalla. Tämä merkitsee heidän kohdallaan koulussa ja päivähoidossa käytettyä kieltä. Äidinkieleksi voidaan määritellä myös kieli, jota lapsi eniten käyttää. Romanikieltä voidaan pitää romaniväestön äidinkielenä, vaikka kovinkaan moni romaninuorista ei aktiivisesti kieltä käytä. Romani-identiteetille romanikielen merkitys on suuri, aivan kuten romanikulttuurin arvoilla, taustoilla ja tavoillakin. (Lukkarinen 2001, 5, 44.)

6.1 Romanikieli identiteetin vahvistajana

Romanikieli eli romkieli on osa indonesialaista kieliperhettä, johon kuuluvat myös hindi sekä sanskrit. Romanikieli on siis kansainvälinen kieli, jonka puhujia on maailmassa noin 40 miljoonaa. Kieli on jakautunut toisistaan eroaviin yli kahdeksaan päämurteeseen ja kymmeneen alamurteisiin. Vaikutteita kieli on saanut eri alueiden valtakielistä. Suomen romanit puhuvat kálo-murretta, jota vanhin romaniväestö taitaa parhaiten. (Lukkarinen 2001, 44.) Suomen romanit käyttävät romanikieltä lähinnä kotikielenä ja ystävien kanssa, romaniyhteisön keskuudessa, mutta julkisissa yhteyksissä sen käyttö on vähäisempää. Romaniväestöstä romanikieltä käyttää eri yhteyksissä noin 30–40 prosenttia ja noin 30 prosenttia arvioi puhuvansa romanikieltä hyvin. (Soininen 2014, 10.)

Suomen romanikielen taitajien vähyys on vienyt kielen uhanalaisena Unescon kuolevien kielten listalle. Romaniväestö on viime aikoina osoittanut kiinnostusta oman kielen elvyttämiseen, kehittämiseen ja säilyttämiseen. Toimenpiteinä on

nähty täysi-ikäisen romaniväestön kielitaidon lisääminen sekä romanilasten opetuksen takaaminen. (Soininen 2014, 10.) Aikaisemmin romanikieli oli perheiden sisäinen kieli, mutta nykyään perheissä käytetään myös suomen kieltä – toisinaan suomea ja romanikieltä sekaisin. Tästä saattaa seurata se, etteivät lapset opi kumpaakaan kieltä täydellisesti. (Vast Vastensa 2009, 14.)

Romanikielen kirjallinen perinne on nuorta, koska kieli on siirtynyt puheen ja tarinoiden muodossa sukupolvelta toiselle. Romanikielen luku- ja kirjoitustaito eivät täten ole olleet romaneille välttämättömyys. (Vast Vastensa 2009, 14.) Suomessa romanikielisen kirjallisuuden puute on myös osaltaan vaikeuttanut kielen säilymistä, vaikka viime vuosina on julkaistu romanikielistä kirjallisuutta jonkin verran. Tarvetta olisi erityisesti romanikieliselle tieto- ja kaunokirjallisuudelle, jolla olisi suuri vaikutus myös kielen elpymiselle. (Soininen 2014, 36.)

7 NUORUUS IKÄVAIHEENA ROMANIKULTTUURISSA

Elämänvaiheena nuoruus on siirtymistä lapsuudesta kohti aikuisuutta. Nuoruuden elämänvaiheessa tapahtuu fyysinen kehittyminen ja itsenäistyminen lapsuusperheestä. Tässä elämänvaiheessa nuori oppii yhteisössä tarvittavat keskeiset taidot, etsii aikuisuuden roolimallit sekä muodostaa käsityksen itsestään. Psykologiset, biologiset ja sosiaaliset tekijät ohjaavat kehitystä ja ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Yhteiskunnalla on myös vaikutuksensa nuoren kehitykseen. Nuoruus ajanjaksona alkaa toisen vuosikymmenen alussa, mutta päättymistä on vaikeampi määritellä. Kasvamis- ja kehittymisprosessi on hyvin yksilöllinen. Nykyään nuoruus kestää kolmannelle vuosikymmenelle. Nuoruudessa tehdyt valinnat ja menestymiset eri elämänalueilla vaikuttavat sekä ohjaavat myöhempää hyvinvointia ja kehitystä elämässä. (Nurmi 1995, 256.)

7.1 Nuoruusiän kehitystehtävät

Tutkija Robert J. Havighurstin (1972) teorian mukaan nuoruusiän keskeisinä kehitystehtävinä pidetään oman sukupuoliroolin omaksumista, oman fyysisen olemuksen hyväksymistä sekä emotionaalisen itsenäisyyden saavuttamista. Nuori luo suhteita eri sukupuolta oleviin ikätovereihin ja maailmankatsomus kehittyy. Nuoruusiässä valmistaudutaan työelämään, parisuhteeseen ja perhe-elämään sekä omaksutaan vastuullinen käyttäytyminen. Havighurstin teoria syntyi jo 1940-luvulla, mutta kehitysteorian tehtävät sopivat hyvin vielä nykypäiväänkin. Yksilön kehittyessä myös ympäristö ja yhteiskunta kehittyvät. Samalla ne luovat eri lailla uusia haasteita eri-ikäisille ihmisille. Ympäristön vaikutus yksilön kehitykselle voi olla mahdollistava, rohkaiseva tai estävä ja jopa kieltävä. (Nurmi 1995, 259.)

Nuoruuteen kohdistuu myös kehitystehtävähaasteita, joita ovat muun muassa peruskoulun loppuun saattaminen sekä ammattitaidon hankkiminen. Nuoren taloudellisen toimeentulon sekä itsenäisen asumisen mahdollistaminen vaatii työelämän aloittamista. Yhtenä sosiaalisena haasteena on seurustelun tai pa-

risuhteen aloittaminen. Aikaisemmin miehillä, mutta nykyään myös mahdollisesti naisilla on edessään asevelvollisuuden suorittaminen. Kehityshaasteiden ohella nuori saa myös 18-vuotiaan yhteiskunnallisia oikeuksia, kuten äänioikeuden sekä mahdollisuuden päättää itseään koskevista asioista. (Ruoppila 1995, 162.)

7.2 Identiteetin muodostuminen ja itsetunnon rakentuminen

Erikssonin (1959) mukaan nuoruusiän kehittyminen on identiteetin kehittymistä, jossa yhteiskunnan vaatimukset pakottavat nuoren valintoihin ja päätöksiin, jotka koskevat hänen tulevaa elämäänsä. Nuori kokee ratkaisuja tehdessään ja valintoihinsa sitoutuessaan kriisejä useilla elämänalueillaan. Nämä tapahtumat johtavat myöhemmin roolivalintoihin aikuiselämässä. Tapahtumakulun seurauksena on minä-identiteetin kehittyminen. Marcia (1980) vei teoriaa eteenpäin: hänen mukaansa nuoruuden kehitystehtävät seuraavat toisiaan. Etsintävaiheessa nuori kokeilee erilaisia vaihtoehtoja sukupuolirooleissa, maailmankatsomuksellisissa asioissa sekä koulutuksen ja ammatin valinnassa. Tämän jälkeen nuori tekee päätöksiä vaihtoehtojen pohjalta sitoutuen niihin yksilöllisessä aikataulussa. (Nurmi 1995, 262.)

Nykypäivänä nähdään, ettei identiteetti tule koskaan valmiiksi tai pysy muuttumattomana. Ympäröivä yhteiskunta muuttuu, nuori kasvaa ja on jatkuvassa vuorovaikutuksessa ympäristön ja muiden ihmisten kanssa. Nuoren tulee jatkuvasti tehdä valintoja ryhmistä, joihin hän kuuluu tai haluaa kuulua. Historia, nykyhetki ja tulevaisuuden toiveetkin vaikuttavat yksilöön. Monikulttuurisesta identiteetistä voidaan puhua, kun nuoren toinen vanhemmista tai molemmat vanhemmat edustavat eri kansalaisuutta tai kuuluvat etniseen vähemmistöön. (Rastas 2008, 250–251.)

Itsetunto rakentuu ympäristön ja muiden ihmisten kanssakäymisen synnyttämistä kokemuksista. Rakentuminen alkaa perusluottamuksella varhaisessa vaiheessa vanhempien hoitaessa lastaan ja jatkuu koulussa uusia asioita oppiessa kavereiden ja harrastusten vaikutuksessa. Lapselle alkaa syntyä käsitys itses-

tään: kuka minä olen ja miten minä opin. Itsetunnon perusta vakiintuu jo varhaisina kouluvuosina vähitellen, ja murrosiässä päivittäiset vaihtelut johtuvat enemmänkin mielialojen vaihtelusta. Murrosiässä nuori on vaikutteille altis ja uudella tavalla vastaanottavainen. Hän pohtii itseään ja on valmis muuttumaan. Itsetunnon kehitys vaatii osallisuutta jostain ryhmästä, jotta lapsi voi saada sosiaalisen hyväksynnän joltain vertaisryhmältään. Murrosikäisen itsetunnon kehitykseen kaveriryhmällä on merkittävä vaikutus. Ryhmään kuulumisella ja sieltä saadulla arvostuksella on vaikutus siihen, miten nuori kokee itsensä. Pieneen etniseen vähemmistöryhmään kuuluminen voi heijastua myös itsetuntoon. (Keltinkangas-Järvinen 1994, 33–34, 123.)

7.3 Hyvä itsetunto

Miten paljon ihminen näkee hyviä ominaisuuksia itsessään, on itsetuntoa. Hyvän itsetunnon omaavan henkilön minäkäsityksessä positiiviset ominaisuudet nousevat esiin totuuden mukaisesti. Hyvien ominaisuuksien lisäksi hän tiedostaa ja havaitsee puutteensa sekä heikkoutensa. Näiden myöntäminen ei riko hänen itsetuntoaan. Heikkouden myöntäminen ei myöskään merkitse puutteiden hyväksymistä tai niiden käyttämistä esimerkiksi huonon käytöksen puolustukseksi. Hyvä itsetunto tarkoittaa enemmänkin rehellisyyttä myöntää huonotkin puolensa ja pyrkimystä päästä näistä eroon. (Keltinkangas-Järvinen 1994, 17–18.)

Minkälaisen itseluottamuksen ja itsevarmuuden yksilö omaa, kuvaa samalla hänen itsetuntoaan sekä itsearvostustaan. Itsearvostus kertoo, miten valmis ihminen on pitämään kiinni oikeuksistaan, puolustamaan itseään ja pitämään kiinni päämääristään sekä olemaan tyytyväinen omiin suorituksiinsa. Itsevarmuutta on myös ihmisen kyky uskoa omien valintojen ja ratkaisujen vaikutukseen omassa elämässä ilman, että ihminen jää miettimään tai katumaan ratkaisujaan. Itseluottamuksen turvin ihminen uskaltaa ottaa vastaan haasteita ja asettaa korkeitakin tavoitteita. (Keltinkangas-Järvinen 1994, 18.)

Hyvän itsetunnon omaava ihminen näkee oman elämänsä itsessään arvokkaan ja ainutkertaisena, eikä arvostus tule muiden ihmisten arvostuksen annosta. Hyvään itsetuntoon kuuluu toisten ihmisten arvostaminen sekä tunnustuksen antaminen heidän mielipiteilleen. Itsetunnolla on myös yhteys itsenäisyyteen, jolloin hyvän itsetunnon omaava henkilö pystyy olemaan riippumaton muiden mielipiteistä ja jopa rikkomaan ulkopuolisten odotukset valinnoillaan. Hyvän itsetunnon omaavalla henkilöllä on kyky myöntää sekä kestää pettymyksiä ja epäonnistumisia, jotka hän pystyy näkemään mahdollisuutena oppia. Hän näkee, kuinka pettymyksiä on kaikkien ihmisten elämässä eikä vain omassa. (Keltinkangas-Järvinen 1994, 18–23.)

7.4 Aikuisuutta kohti kulttuurin mukaisella pukeutumisella

Romanikulttuurissa halutaan vaalia mahdollisimman pitkään lapsuutta eikä murrosikää noteerata elämänvaiheena. Romaninuoret itsenäistyvät ja alkavat perustaa perhettä varhaisessa vaiheessa. Nuoruusiällä huomioidaan kuitenkin nuoren ripillepääsy kirkollisena juhlanä. Tämä on syntymäpäivien ja koulusta valmistumisen lisäksi nuoren oma tärkeä juhla, johon osallistuvat kaikenikäiset romanit. Aikuisuuteen siirrytään nuoruusiässä pukeutumalla kulttuurin normien mukaisesti. (Vast Vastensa 2009, 27.)

Murrosiässä kulttuurinomaiset piirteet alkavat näkyä romanityttöjen pukeutumisessa peittävinä puseroina ja pitkinä hameina. Romaniväestön näkökulmasta pääväestön vaatetus romanityöllä on näyttäytymistä ”alusvaatteissa”. Romaaninaisen pukuun pukeutuminen tapahtuu tytöillä 16–20 vuoden iässä aikuisuuden merkinä. Tämän odotetun ja kunnioitetun asian mukana elämään tulevat mukaan aikuisen oikeudet ja velvollisuudet. (Vast Vastensa 2009, 40.) Romanikulttuurissa puvun käyttäjältä odotetaan ikätason mukaista, kunnioittavaa käytöstä sekä tähän liittyvien tapa- ja puhtaussääntöjen noudattamista. Tämän vuoksi on tärkeää vanhemmille, ettei nuori ota pukua liian aikaisin käyttöön. Vanhemmatkin saattavat pyytää tyttärtään joissain tapauksissa lykkäämään puvun käyttöön ottoa odottaen vielä aikuistumista. (Viljanen 2014, 393.)

Romanityttö saa päättää itse, haluaako hän alkaa käyttämään romaninaisen pukua vai pukeutuuko pääväestön tavoin. Romanipojat alkavat käyttää murrosiässä tummia suoria housuja. Farkkujen ja värikkäiden housujen käyttö ei ole soveliasta. Lyhythihaisessa paidassa esiintyminen vanhemman romanimiehen läsnä ollessa ei ole myöskään soveliasta. (Vast Vastensa 2009, 40.)

7.5 Seksuaalisuus ja seurustelu romanikulttuurissa

Romanikulttuurissa eri sukupolvet eivät keskustele keskenään parisuhteeseen, seksuaalisuuteen ja fyysiseen kehitykseen liittyvistä asioista. Usein romaninuori ei saa omilta vanhemmiltaan tietoa murrosikään kuuluvasta fyysisestä kehityksestä tai seksuaalisuuteen liittyvistä asioista. Tietoa nuorelle antavat jonkin verran vanhemmat sukulaiset tai kaverit. Nykypäivänä tietoa jakaa koulu terveystiedon ja biologian opetuksessa ja tietoa voi hakea myös internetistä. Luottamuksen luominen romaninuoren kanssa onkin tärkeää, jotta hän voi kysyä mieltä askarruttavista asioista, koska pääväestöön kuuluvan kanssa romaninuori voi keskustella romanikulttuurissa tabuiksi luokiteltavista asioista. (Opetushallitus 2013, 8.)

Romanikulttuurissa nuoret salaavat seurustelusuhteensa häveliäisyssyistä. Suhteen muuttuessa vakavammaksi ja yhteiseloä suunniteltaessa nuorimmat romaninuoret ”karkaavat” 1–3 viikoksi ja varttuneemmat nuoret pysyvät poissa vanhempien katseilta. Tänä aikana vanhemmat voivat ottaa selvää tulevasta puoliosasta ja päättää, hyväksyvätkö he hänet lapsensa puoliosaksi. Hyväksynnän saatuaan nuoret palaavat ja aloittavat yhteiselön. Vanhempien kokiessa tulevan puolison olevan epäsojiva he voivat hakea lapsensa kotiin. Nuoret saattavat karata useaan otteeseen, jotta vanhemmat hyväksyisivät tulevan puolison. Romanikulttuurissa itsenäinen elämä ja perheen perustaminen aloitetaan usein varhaisessa iässä. (Vast Vastensa 2009, 27, 37.)

8 ROMANINUORTEN KANNUSTUS JA TUKI KOULUNKÄYNNISSÄ

Romanien kouluttautuminen on alkanut 1980-luvulta lähtien edistyä ja viime vuosikymmeninä asema sekä yhdenvertaisuus pääväestöön parantua. Nyky päivän romanipolitiikan pyrkimyksenä on huomioida romanien oma näkökulma heitä koskevissa toimenpiteissä ja asioissa. Suomessa Romaniasiaain neuvotte lukunta (RONK) toimii romanien ja viranomaisten yhteistyöelimenä seuraten ja parantaen romaniväestön asemaa koulutuksen ja työllistymisen keinoin Suomessa. (Junkala & Tawah 2009, 16.) Romaninuorten koulumenestys on parantunut ja ammatillisten opintojen aloittajien määrä on kymmenessä vuodessa kaksinkertaistunut (Oikeusministeriö 2014, 28).

Romanioppilaille romanikieli on tärkeä identiteetin vahvistaja, mikä vuoksi koulujen on ensiarvoisen tärkeää järjestää romanikielen opetusta. Romanivanhemmat eivät aina tiedosta tätä mahdollisuutta, ja heille kannattaakin tiedottaa asiasta. Tärkeänä voimavarana kouluissa nähdään romanitaustainen ja romanikielen taitava koulunkäyntiavustaja. Romanikielen opetuksen suurin haaste on ollut pätevän opettajan löytäminen, mutta tulevaisuudessa tämän suhteen tilanne tulee helpottumaan. Vuodesta 2012 lähtien Helsingin yliopistossa on voinut opiskella romanikielen ja -kulttuurin opintokokonaisuuden sivuaineena. (Opetushallitus 2013, 9.)

Koululainsäädännön muutos vuonna 1999 mahdollisti romanikielen opetuksen romanilapsille äidinkielenä. Myös muiden aineiden opetus romanikielellä mahdollistettiin muutoksen kautta. (Lukkarinen 2001.)

Perusopetuslaki 10 § Opetuskieli

Koulun opetuskieli ja muualla kuin koulussa järjestettävässä opetuksessa käytettävä kieli on joko suomi tai ruotsi. Opetuskielenä voi olla myös saame, romani tai viittomakieli. Lisäksi osa opetuksesta voidaan antaa muulla kuin edellä mainitulla oppilaan omalla kielellä, jos se ei vaaranna oppilaan mahdollisuuksia seurata opetusta. (23.12.1999/1288) Lisäksi erillisessä opetusryhmässä tai koulussa opetus voidaan antaa pääosin tai kokonaan muulla kuin 1 momentissa mainitulla kielellä. (Perusopetuslaki 1998.)

Euroopan neuvoston kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleis-sopimuksen neuvoo antavan komitean mukaan vuonna 2006 Suomessa käytettäviä oppikirjoja tulisi päivittää vähemmistöjä koskevissa tiedoissa. Tämä tulisi huomioida erityisesti myös opettajakoulutuksessa. Komitea ja Suomen ihmisoikeusvaltuutetun mukaan romanikielen opetusta tulisi lisätä ja samalla pitäisi kiinnittää huomiota seikkoihin, joiden vuoksi romanioppilaita siirretään erityisopetukseen. (Lepola, Joronen & Aaltonen 2006.)

8.1 Romaninuorten koulunkäynnin haasteet

Suomen romanien koulutushistoria on suhteellisen lyhyt ja osalta puuttuvat perusopinnot sekä ammatillinen koulutus. Romaneilla on oma tapa tiedonhankintaan, prosessointiin ja tuottamiseen. Tämä pohjautuu suullisen tradition käyttämiseen kirjoitetun sijaan. Tämä sukupolvelta toiselle kulkeva, perinteinen tapa on ollut romaneille luonnollinen tapa oppia. Yhteiskunnassamme oppimiskäsitys perustuu kirjalliseen tiedonkäsittelyyn vaatien vastuuta vastaanottajalta ja tämän kyvyistä prosessoida ja käyttää tietoa. Kaikilla opettajilla ei ole kokemusta auditiivisesta oppimisesta, suullisen tiedon käsittelystä ja tietoa romanien oppimisen esteistä. (Majaniemi 2014, 21–22.)

Romanivähemmistön ongelmana esiintyy usein se, että pääväestö, viranomaiset ja koulutoimi uskovat romanien taitavan hyvää suomen kieltä. Suomen kielen taidot ovat usein kuitenkin rajoittuneita, eivätkä lapset taida romanikieltä eivätkä suomea kunnolla vaan ovat ns. ”piilopuolikielisiä”. Ongelmaa ei tiedosteta ja romanilapsi määritellään heikkolahjaiseksi ja ohjataan erityisluokalle tai muutettuun opetukseen. Suomen kielen taitamattomuuden vuoksi jopa 30–40 prosenttia romanilapsista on ollut 2000-luvun alussa erityisopetuksessa. (Lukkarinen 2001.)

Suomalaisessa koulujärjestelmässä romanien kulttuuritaustaa ei ole huomioitu tarpeeksi. Romaniväestö ei ole kokenut tarpeelliseksi menestyä valtaväestön asettamilla ehdoilla, vaan heille on riittänyt omien antama arvostus ja hyväksyntä. Tämä on vaikuttanut romanien koulutustasoon ja jättänyt sen selvästi hei-

kommaksi kuin valtaväestön. Alhainen koulutustaso taas vaikuttaa työelämässä menestymiseen ja asemaan yhteiskunnassa. (Junkala & Tawah 2009, 16.)

Romaninuorten esiopetuksen puute vaikuttaa alussa perusopintoihin osallistumiseen ja koulumaailman avautumiseen. Romaninuorten koulunkäynnin ongelmia esiintyvät runsaat poissaolot, vuosiluokkien kertaaminen ja peruskoulun keskeyttäminen. (Oikeusministeriö 2014, 28.) Suhteellisten suurten poissaolosten lisäksi romaninuurilla esiintyy myöhästelyä koulusta sekä koulutehtävien laiminlyömistä. Romanioppilaille on myös esiintynyt motivaation puutetta, oppimis- sekä keskittymisvaikeuksia useammin kuin muilla oppilaille. (Markkanen 2003, 42.)

8.2 Tuen ja kannustuksen merkitys romaninuorten koulunkäynnissä

Yläasteelle siirtyminen on romaninuorelle suuren muutoksen aikaa. Turvallinen luokanopettaja vaihtuu useisiin aineenopettajiin. Opiskelu vaatii enemmän oma-toimisuutta. Opintojen peruspohjan tulisi olla vahva, jotta nuori pysyy mukana opiskelun tahdissa ja opintojen vaatimustason kasvaessa. Romanioppilaiden kanssa kannattaa keskustella jatko-opinnoista hyvissä ajoin ennen yläasteelle siirtymistä. Nuorille on hyvä esitellä ikätason mukaisesti eri ammatteja. Romaninuurilla ei ole usein selvää mielikuvaa erilaisten ammattinimikkeiden sisällään pitämistä tehtävistä sekä ammattiin vaadittavasta koulutuksesta. Esikuva kouluttautuneesta ihmisestä saattaa puuttua perheestä tai lähisuvusta. (Opetushallitus 2013, 7, 9.)

Yläasteella työelämään tutustumisjaksot (TET) voivat olla romaninuurille haasteellisia TET-paikan löytymisen vuoksi. Paikat hankitaan omatoimisesti ja usein romaninuri yrityksistään huolimatta ei onnistu saamaan paikkaa. Näistä kieltävistä kokemuksista saattaa olla kauaskantoiset seuraukset sekä jatko-opiskelun että työnhaun suhteen. Opettajan ja opinto-ohjaajan hienotunteinen tuki nuorelle onkin tärkeää työelämään tutustumisjaksolla. (Opetushallitus 2013, 7, 9.)

Romanioppilaiden sekä heidän vanhempiensa mielestä on hyvä asia, jos koulussa työskentelee romanitaustainen koulunkäyntiavustaja tai muu henkilökuntaan kuuluva romani. Vanhempien mukaan oppimis-tulokset parantuivat romanitaustaisten koulunkäyntiavustajien työn tuloksena sekä rohkeus osallistua osaamisen näyttämiseen kohentuivat. Romaninuoret kokevat tulevansa yleensä paremmin ymmärretyiksi, ja tutun koulunkäyntiavustajan läsnä olo luo turvallisuuden-tunnetta koulussa. (Opetushallitus 2013, 9.)

Romaninuoren on tärkeää saada ajoissa henkilökohtaista ohjausta jatko-opintoihin sekä tietoa koulujen pääsykoevaatimuksista. Henkilökohtainen ohjaus nuoren yksilöllisiin tarpeisiin koulussa tuottaa parhaan ja kestäväen tuloksen. Romaninuoren vanhempien pitäisi saada tietoa erilaisista lähialueen opintomahdollisuuksista. Vanhemmat voivat näin osallistua jatko-opintojen suunnitteluun osoittamalla kiinnostusta nuoren koulutus- ja ammattihaaveita kohtaan antaen koulumyönteisen maailmankuvan. Virastoissa asiointi ja virastokielen ymmärtäminen voivat olla nuorelle vaikeaa. Opinto-ohjauksessa olisikin hyvä käydä läpi opintososiaaliset edut, joihin opiskelija on oikeutettu, kuten opintotukihakemus. (Opetushallitus 2013, 9.)

Koululla on oma tehtävänsä tukea romaninuoren identiteetin kehittymistä sekä lisätä tietoisuutta omista juuristaan. Oman opettajan tuella ja kannustuksella sekä koulun henkilökunnan ja oppilaiden asenteella on suuri merkitys lapsen sosiaaliselle sopeutumiselle. Näin romaninuori kykenee kunnioittaen romaniperinteitä sopeutumaan yhteiskuntaan eikä joudu ristiriitaan yhteiskunnan ja romanikulttuurin osallisuuden välillä. Nuoren tulisi saada tukea kulttuuristen juurien kasvattamiseen riittävän vahvoiksi, jotta tämä omaksuisi vahvan kulttuurisen identiteetin. (Opetushallitus 2013, 7.)

Murrosiässä henkinen kehitys ei välttämättä ole kuitenkaan yhtä nopeaa kuin ulkoinen. Nuoren oman elämänsä onnistumisen kannalta on tärkeää, että hän saa kypsyä henkisesti omassa tahdissaan. Romanivanhempien ei tulisikaan edellyttää nuorta omaksumaan liian aikaisin kulttuurin vaatimia, aikuisuutta osoittavia käytöstapoja vaan ennemminkin osoittaa järkevät rajat lapsen tapakulttuuriin liittyvälle käytökselle. Romaninuorilla varttumiseen kuuluvat tapakult-

tuurin huomioiminen aikuismaisella tavalla sekä kulttuurinmukainen pukeutuminen. Vanhemmat usein toivovat nykyään tytöiltä, että he suorittaisivat perusopetuksen ennen perinteiseen asuun pukeutumista. Puku ei tule olemaan kuitenkaan este jatkokoulutukselle tai työssäkäynnille. Jatkokoulutuksen alkamisvaiheessa nuori saattaa jo kuitenkin sitoutua parisuhteeseen ja perustaa perheen. (Opetushallitus 2013, 7.)

8.3 Syrjintä ja sen vaikutukset yksilölle

Romaninuoren poissaoloihin yläasteella tulee suhtautua vakavasti. Romanikulttuuritaustan omaava nuori voi kohdata kiusaamista, nimittelyä ja syrjintää. Tämä voi olla merkittävä poissaolojen syy. Romanioppilaat saattavat olla kertomatta kotona kiusaamisesta ja nimittelystä. Osittain syynä on pelko seurauksista kiusaajien taholta, osittain halu olla aiheuttamatta pahaa mieltä vanhemmille syrjinnästä. Nuorella saattaa olla myös pelko, että kiusaamistapauksissa hänet syyllistetään tapahtuneesta. (Opetushallitus 2013, 8.)

Vanhemmat saattavat tietää koulunkäynnin ongelmista kotona, mutta sulauttamispelon tai syrjäytymisen seurauksena voivat kokea viranomaispelkoa jopa lasten huostaanottona. Näiden kokemusten pohjalta vanhemmilla saattaa olla kynnys lähestyä opettajia, opinto-ohjaajia tai kuraattoreita ongelmissa. Aiemmin historiassa romanivanhempien mielipiteillä ei ole aina ollut painoarvoa. Ajoissa aloitettu yhteistyö antaa pohjan luottavaiselle sekä hyvälle kodin ja koulun yhteistyölle. Asioista voidaan yhdessä keskustella, käsitellä rakentavasti ja avoimesti. (Opetushallitus 2013, 8.)

Syrjintä on uhka yksilölle, joka sen kohteeksi joutuu, mutta myös yhteiskunnalle, kun uhrin yhtäläinen ihmisarvo kiistetään. Syrjivällä käytöksellä on kaksinkertainen vaikutus, kun uhrit kiistetään oikeus tai palvelu. Tällöin hänen identiteettiään loukataan. Erityisen vakavaa se on silloin, kun se kohdistuu ominaisuuksiin, joihin hän ei itse voi vaikuttaa, kuten sukupuoleen ja ikään, etniseen tai rodulliseen alkuperään, sukupuoliseen suuntautumiseen tai vammaisuuteen. Syrjin-

nän seurauksien on todettu olevan yhteydessä esimerkiksi syrjäytymiseen, vieraantumiseen ja psyykkiseen pahoinvointiin. (Makkonen 2003, 8.)

20.1.2004/21 Yhdenvertaisuuslaki 6 § Syrjinnän kieltö

Ketään ei saa syrjiä iän, etnisen tai kansallisen alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden, sukupuolisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Sukupuoleen perustuvasta syrjinnän kiellosta säädetään naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetussa laissa (609/1986).

9 ROMANINUORET LASTENSUOJELUSSA

Lastensuojelussa keskiössä on perhe ja erityisesti lastensuojelun tuen tarpeen laukaissut lapsi tai nuori. Työskentelyssä kohti parempaa tulevaisuutta otetaan huomioon perheen omat odotukset ja voimavarat. Lastensuojelussa sosiaalityöntekijä tekee sosiaalisen diagnoosin selvittäen tuen tarpeen tai tukistrategian yhdessä nuoren asiakkaan ja tämän perheen kanssa. Selvityksen jälkeen lähetetään toteuttamaan tukistrategiaa arjessa. (Mikkola 2004, 77.)

9.1 Lastensuojelulaki ohjaa lastensuojelun toimintaa

Lastensuojelulaki ohjaa lastensuojelutyötä turvaten lapselle kasvuympäristön, jossa hänelle avautuu mahdollisuus monipuoliseen ja tasapainoiseen kehitykseen sekä erityisen suojelun saamiseen. Lastensuojelun keskeisiin periaatteisiin kuuluu muun muassa lapsen kulttuurisen, kielellisen ja uskonnollisen taustan huomioiminen. (Lastensuojelulaki 2007.)

Lastensuojelulaissa painotetaan, että ratkaisujen ja päätöksiä tulee olla lapsen edun mukaisia. Perhettä tuetaan ja ongelmiin puututaan ensisijaisesti avohuollon tukitoimien avulla. Lapsen huostaanotto on aina viimesijainen toimenpide, jolloin on erityisesti kiinnitettävä huomiota lapsen ja perheen oikeusturvan toteutumiseen. (Räty 2004, 85.) Lastensuojelulaissa ohjeistetaan ennen lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle, että hänen läheisverkostonsa kartoitetaan. Kartoituksessa selvitetään, minkälainen mahdollisuus kodin ulkopuolella asuvan vanhemman, sukulaisen tai muun lapselle läheisen henkilön on ottaa lapsi luokseen asumaan tai muutoin osallistua lapsen tukemiseen. (Lastensuojelulaki 2007.)

Sijaishuollossa lapsen huolenpito toteutuu kodin ulkopuolella, vanhempien huoltajuutta rajataan ja vastuu siirtyy lapsen tai nuoren arjesta kunnan sosiaalilautakunnalle. Huostaanotto jatkuu niin kauan, kun sille on edellytyksiä tai kun lapsi

täyttää 18 vuotta. Huostaanoton päätyttyä lapsi tai nuori palaa kotiin tai siirtyy itsenäiseen asumiseen jälkihuollon palveluissa. (Mikkola 2004, 77.)

Lastensuojelun keskeisenä tavoitteena on mahdollistaa lapselle tai nuorelle onnistunut sijaishuollon arki. Roger Bullock (2001) on nostanut esiin yksinkertaisia ja onnistumista tukevia seikkoja laitoshuollon sijoitukseen. Nuoren tulisi kokea saaneensa sijaishuollossa elämänsä myönteisiä asioita, joita hän ei olisi voinut saada kotona asuessaan. Nuorelle tulisi välittyä tunne, että henkilökunta pitää hänestä huolta. Hänen tulisi lisäksi saada sijoituksen aikana välineellisiä taitoja arkielämään sekä koulutukseen. Nuoren ensi- ja toissijaisiin tarpeisiin vastaaminen on tärkeää. Ensisijaiset ovat ne, jotka synnyttivät sijoituksen tarpeen, ja toissijaiset ovat ne, jotka syntyvät sijoituksessa. Yhteisesti tiedostetaan nuoren tavoitteet ja niiden toteuttaminen laitoksessa. Bullockin mielestä henkilökunnan ja nuoren kulttuurien ei tulisi eriytyä liikaa toisistaan, vaan toimintamuodoilla mahdollistetaan nuorelle toisen tavoitteiden, toiminnan sekä omien vaikutusmahdollisuuksien ymmärtäminen. (Pösö 2004, 210–211.)

9.2 Romanian lastensuojelun asiakkuuden historiaa

Tutkimuksia ja selvityksiä romanitaustaisista lapsista lastenkodeissa on hyvin vähän. 1950–1980-luvuilla jopa joka toinen romanilapsi vietti osan aikaa vuodesta lastenkodissa. Tähän olivat syynä sosioekonomiset ongelmat ja heikot asumisolot. Romanilasten runsaan sijoitusmäärän lastenkoteihin katsotaan johtuneen yhteiskunnan asenteista, romaniväestön kulttuurisidonnaisista seikoista, mutta myös vanhempien tai vanhemman suorittamien vankeusrangaistusten takia. (Grönfors 2014, 242.)

Historiantutkija Panu Pulma on tutkinut Suomen etnopolitiikkaa. Pulman mukaan lastenkodit olivat vielä 1970-luvulla rasististen assimilaatiopyrkimysten työkaluja ja lapsiin kohdistui jopa ihmisoikeusloukkauksia. (Grönfors 2014, 246.) Tuhannet romanilapset kokivat jossain elämänvaiheessaan lastensuojelusijoituksen. Aikuisikä asetti vaikean haasteen pitkään sijoituksessa varttuneille lastenkotilapsille. He kokivat ulkopuolisuutta romaniyhteisössä, koska eivät taita-

neet romanitapoja. Samanaikaisesti he saivat tuntea, etteivät olleet saaneet riittäviä eväitä pärjätäkseen pääväestön ehdoilla. (Pulma 2009, 28–29.)

Vuonna 2009 julkaistussa ”Ai tää lastenkodin lapsi” -selvityksessä on tutkittu Mustalaislähetyksen lastenkodeissa 1960–1980-luvulla sijoituksessa olleiden romanilasten sijoittumista yhteiskuntaan. Selvityksessä tuli ilmi, että sijoitetuista suurin osa oli koulutuksellisesti ja ammatillisesti yhteiskunnassa kiinni sekä kiinnostuneita yhteiskunnallisista asioista. Sijoitetut olivat kokeneet sijoituksen omalla kohdallaan oikeaksi ratkaisuksi, lastenkodissa vietetyt vuodet hyvinä ja lastenkodin roolin merkittäväksi peruskoulun loppuun saattamisessa. (Grönfors 2014, 246–247.)

9.3 Romaninuorten lastensuojelun nykypäivää

Romano Missio ry on kiinnittänyt huomiota maassamme jatkuvasti kasvavaan lasten ja nuorten pahoinvointiin. Romanijärjestön näkökulmasta romaniperheiden ahdistus on viime vuosina lisääntynyt näkyen myös romanilasten huostaanottojen huolestuttavana kasvuna. Syninä huostaanottojen kasvuun ovat päihteiden ja huumeiden käyttö sekä perheväkivalta ja avioerot. Vanhemmuudessaan epävarmat vanhemmat eivät halua luovuttaa lapsiaan sijaishotiin vapaaehtoisesti, vaan sijoitus koetaan vanhemmuuden riistona. Perhe- ja sukukeskeisen kulttuurin vuoksi perheen lähipiiri saattaa tuottaa lisäpainetta lastensuojelulle sekä lapsen tulevalle sijoituspaikalle. (Åkerlund 2011.)

Romaninuorten kohdalla lastensuojelussa toimivilla ammattilaisilla saattaa romanikulttuurin tuntemus olla vähäistä tai jopa vääristynyttä. Romano Missio ry:hyn otetaan usein yhteyttä tiedustellen, miten eri tilanteissa tulisi toimia. Lastensuojelulain 4 pykälä käsittelee lastensuojelun keskeisiä periaatteita: miten lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota lapsen kulttuurilliseen taustaan. Tämä on osa lapsen oikeusturvaa, lasten oikeutta omaan kulttuuri-identiteettiin. Romanilapsien kohdalla näin ei aina tapahdu ja romanilapsi saataan sijoittaa kotiin, jossa ei tunneta tarpeeksi tai lainkaan romanikulttuuria. Tä-

män johdosta lapsi myöhemmin tuntee ulkopuolisuutta myös sukunsa parissa. (Åkerlund 2011.)

Romano Mission lastensuojeluyksiköissä on vankka romanikulttuurin tuntemus. Työntekijät ovat ammattilaisia, osa heistä on romaneja. Näin voidaan tarjota romanilapsille turvallinen sijoituspaikka, jossa heidän omaa identiteettiään romanina ja suomalaisena tuetaan luontevasti. Arjessa toimitaan yhteistyössä lasten vanhempien kanssa pyrkien samalla tukemaan vanhemmuutta. Koulunkäynnin tukeminen koetaan yhtenä tärkeimmistä tehtävistä. (Åkerlund 2011.)

10 PRODUKTION VAIHEET

Syksyllä 2013 Moninaisuus- ja monikulttuurisuus -opintojakson harjoittelun suoritin Romano Missio ry:n lastensuojelussa, Kotimäen pienryhmäkodissa. Harjoittelun päätteeksi minulle tarjottiin romanikulttuuriin pohjautuvaa opinnäytetyön aihetta. Opinnäytetyön työelämän yhteistyökumppaniksi ja opinnäytetyön tilaajaksi varmistui Romano Missio ry. Työelämän osalta opinnäytetyön aihealueeseen ammatillista asiantuntijuutta ja kulttuurista tietämystä tarjoutuivat antamaan Romano Mission toiminnanjohtaja Tuula Åkerlund ja lastensuojelun Kotimäen pienryhmäkodin johtaja Susan Ihanainen.

Marraskuussa 2013 Kotimäen pienryhmäkodissa käydyissä keskusteluissa Susan Ihanaisen toi esiin, kuinka Romano Missio ry:n lastensuojelu tarvitsi lisämateriaalia toimintaansa romanikulttuurin tietoisuutta lisäämään. Keskustelujen myötä päätimme, että opinnäytetyöni tulisi olemaan kehittämispainotteinen eli toiminnallinen opinnäytetyö. Siinä toteutuisivat tuotekehittely eli produktio ja tutkimusviestinnän keinoin kirjallinen raportointi jatkuvan dokumentoinnin periaattein. Opinnäyteprosessia seurattaisiin oppimispäiväkirjalla. Produktion tulee pohjautua tutkittuun tietoon ja tuotoksena voi olla muun muassa perehdyttämisopas tai yksittäinen esite tietylle käyttäjäryhmälle. (Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010, 33.)

10.1 Suunnittelu

Opinnäytetyöni suunnittelu lähti käyntiin loppusyksystä 2013 Romano Missio ry:n lastensuojelussa, Kotimäen pienryhmäkodissa. Kotimäen pienryhmäkodin johtaja Susan Ihanaisen esittämä toive työstää yhdistyksen lastensuojeluun lisämateriaalia tuntui minulle mieleiseltä opinnäytetyön aiheelta. Kotimäessä karotitin työntekijöiltä sekä Susan Ihanaiselta teemoja, joita oppaassa käsiteltäisiin ja miten aihealuetta rajattaisiin. Marraskuusta lähtien keräsin aihealueeseen sopivaa kirjallisuutta sekä tutkimuksia ja selvityksiä lähdemateriaaliksi opinnäytetyöhöni.

Kevään 2014 aikana kartoitin vielä lisää muualla lastensuojelussa työskentelevien ohjaajien näkemyksiä ja kokemuksia romaninuorten taustan huomioimisesta asiakkuudessa lastensuojelussa sekä aihealueita, joilta he toivoisivat lisätietoa. Myös nämä keskustelut ja näkökulmat huomioin, kun lähdin laatimaan suunnitelmaa, mitä erityispiirteitä opinnäytetyöhöni tulisi romanikulttuurista nostaa ja asiakkuudesta tuoda esille. Kevään aikana kävin konsultaatiota Romano Mission työntekijöiden kanssa lastensuojelun oppaan aihealajuksesta sekä yhteistyötahoista, joille kulttuuritietoutta haluttaisiin lisätä. Keväällä vahvistui, että romanikulttuuria ja nuorten lastensuojeluasiakkuudessa huomioitavia asioita sisältävä opas tulisi ensisijaisesti Romano Missio ry:n lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä varten. Opinnäytetyön suunnittelu lähti käyntiin opinnäytetyön rungon suunnittelemisella, lähdemateriaalin kartoittamisella aihealueittain sekä opinnäytetyön prosessin aikataulun laadinnalla.

10.2 Toteutus

Yhteinen tapaaminen työelämän yhteistyötahon kanssa toteutui keväällä 2014 Helsingin Diakonia-ammattikorkeakoululla, jossa paikalla olivat keskustelemasa opinnäytetyöstä kanssani Romano Mission toiminnanjohtaja Tuula Åkerlund, Kotimäen johtaja Susan Ihanainen sekä Diakonia-ammattikorkeakoulun opettaja Eija Pehkonen. Tapaamisessa tarkennettiin ja rajattiin opinnäytetyön aihetta sekä produktin sisältöä. Esitin työelämän yhteistyötaholle opinnäytetyöni alustavaa aikataulua. Sopimus opinnäytetyöyhteistyöstä työelämän yhteistyötahon kanssa tehtiin suullisesti keväällä 2014 ja kirjallinen sopimus allekirjoitettiin tapaamisessa syksyllä 2014.

Lähdeaineiston hankinta ja opinnäytetyön teorian kirjoittaminen alkoivat keväällä jatkuen aina syksylle 2014 asti. Työelämän yhteistyötahon kanssa sovittiin, että yhteisiä tapaamisia järjestetään ja yhteyttä pidetään aina tarvittaessa prosessin aikana. Olin puhelimitse sekä sähköpostilla yhteydessä prosessin aikana työelämän yhteistyötahon, Kotimäen pienryhmäkodin johtaja Susan Ihanaisen kanssa. Kerroin hänelle, miten opinnäytetyön opas edistyy, keskustelin aihealueisiin löytämästäni materiaalista ja vahvistin aikataulun pitävyyttä.

Opinnäytetyöhöni hankin aineistoa mahdollisimman monipuolisesti sekä sähköisenä että kirjallisena. Romanikulttuurista tuntui olevan aluksi saatavilla lähdemateriaalia rajoitetusti, mikä loi oman haasteensa opinnäytetyön prosessin aloitusvaiheelle. Kävin löytämäni aineistoa läpi niin, että lähdekirjallisuus olisi vielä mahdollisimman tuoretta. Lähdemateriaalia kartoitin sekä romaniväestöä että pääväestöä edustavilta kirjoittajilta. Näin aineistosta saatiin monipuolisempi ja tieteellisesti edustavampi.

Oppimispäiväkirjasta oli prosessin aikana valtavasti hyötyä aihealueiden jäsentämiseen ja lähdemateriaalin kartoittamiseen sekä työn rungon kasaamiseen. Kirjasin päiväkirjaan aktiivisesti aihealueittain mahdollista lähdemateriaalia, prosessia seuranneiden henkilöiden huomioita sekä havaintoja oppaan sisällöstä ja materiaalista. Prosessin edetessä lähdemateriaalia alkoi löytyä yhä enemmän opinnäytetyöhöni käytettäväksi ja tämä lisäsi prosessin mielekkyyttä sekä tutkia aiheesta eri julkaisuja.

Opaskirjan toteuttaminen sähköisesti oli minulle uusi kokemus sekä monipuolisesti tietoa kartoittava tehtävä. Sähköiseen muotoon varhaisessa vaiheessa tallennettu teksti auttoi arvioimaan käytettävän tekstiosuuden määrää sekä visuaalisesti näkemään luettavuuden sujuvuutta ja tiedon löytämisen helppoutta. Materiaalia oli tämän jälkeen selkeää työstää oppaaseen ja opinnäytetyön raporttiosuuteen käytettäväksi materiaaleiksi. Halusin kuitenkin jättää mahdollisimman paljon oppaan eri aihealueiden tietoa raporttiosuuteen. Koin, että näin opinnäytetyöni tulisi palvelemaan mahdollisimman monipuolisesti sen lukijoita. Opinnäytetyön raportti ja produkti, opas Romano Missio ry:n lastensuojeluun, valmistuivat syksyllä 2014 laatimassani aikataulussa.

10.3 Arviointi prosessista ja toteutuksesta

Opinnäytetyön prosessiin olin laatinut aikataulun tehden prosessin eri osiin ”deadlinet” opinnäytetyöseminaareja ja yksilöohjauksia silmällä pitäen. Seminaarien jälkeen jatkoin opinnäytetyöni työstämistä eteenpäin huomioiden saamani palautteen mukaan. Näin pysyin hyvin laatimassani prosessin aikataulusa työn valmistumiseen saakka. Käytin runsaasti aikaa opinnäytetyön lähteiden etsimiseen ja hankkimiseen sekä aineiston sisällön luotettavuuden vertailuun ja arviointiin. Aineiston keräämiseen olisi voinut käyttää enemmänkin aikaa, koska romanikulttuurin aineisto toi alati lisää mielenkiintoista tutkimusaineistoa eteen. Päiväkirjan avulla pystyin kuitenkin kartoittamaan hyvin, miten käyttäisin aineistoani eri aihealueissa opinnäytetyössäni. Prosessin loppupuolella oli tyytyväinen aineistoon minkä oli saanut hankittua materiaaliksi opinnäytetyöni oppaaseen ja olin yllättynyt kuinka ajankohtaista lähdemateriaalia oli löytynyt.

Työelämän yhteistyötahon Romano Missio ry:n lastensuojelun pienryhmäkodin johtaja Susan Ihanaisen kanssa pyrin olemaan yhteydessä puhelimitse sopien tulevista tapaamisista ja kertoen prosessin etenemisestä. Koko opinnäytetyöprosessin ajan olisin toivonut tiiviimpää yhteydenpitoa ja yhteisiä tapaamisia, koska käydyt keskustelut antoivat uusia näkökulmia työhön ja toivat arvokasta tietoa romanikulttuurin nykypäivästä. Romano Missio ry:n työntekijöiden kanssa prosessin aikana käyty yhteistyö oli minulle romanikulttuurin tietoa kartuttavaa sekä uusia kokemuksia antavaa. Samalla yhteistyössä käyty prosessi oli ammatillisesti opettavaista ja kasvattavaa tulevaisuuden työelämää sosiaalialalla silmällä pitäen.

Opinnäytetyön produkti, opas Romano Missio ry:n lastensuojeluun valmistui syksyllä 2014. Lähetin valmiin oppaan arvioitavaksi Romano Missio ry:n toiminnanjohtaja Tuula Åkerlundille ja Kotimäen pienryhmäkodin johtaja Susan Ihanaiselle sekä pienryhmäkodin lastensuojelun työntekijöille. Sähköisen oppaan mukaan oli liitetty myös laatimani arviointilomake valmiista oppaasta. Opinnäytetyön oppaasta ja sen sisällöstä käytiin palautekeskustelu Romano Missio ry:n toimistolla Malmilla lokakuussa 2014.

Toiminnanjohtaja Åkerlundin mukaan opas oli kirjoitettu sujuvaan ja helposti luettavaan muotoon. Valmiin oppaan ulkoasu oli Åkerlundin mukaan selkeä. Oppaaseen oli kerätty tietoa monipuolisesti ja kattavasti romanikulttuurista sekä rajatusta aihealueesta. Lastensuojelun kappaleeseen hän olisi vielä kaivannut enemmän tietoa romanilasten sijoituksista ja tähän liittyvistä asioista. Romano Missio ry:llä on oppaasta sekä paperinen että sähköinen versio. Sähköinen versio on muokattavissa käyttötarkoituksen mukaan ja yhteistyötahojen materiaalin tarvetta vastaavaksi. Oppaan materiaali otettiin käyttöön heti Romano Missio ry:llä.

11 POHDINTA

Opinnäytetyön aiheeseen ja oppaan materiaalin kartoittamiseen hyvän lähtökohdan tarjosi minulle harjoitteluajani Kotimäen pienryhmäkodissa. Harjoitteluni aikana sain nähdä romanikulttuuria sekä miten säännöt ja tavat elävät arjen käytännöissä. Romano Missio ry tarjosi myös harjoittelun aikana mahdollisuuden tutustua yhdistyksen toimintaan kokonaisvaltaisemmin opintokäytien muodossa. Lastensuojelussa pääsin tutustumaan Päiväkummun lastenkotiin ja Romano Missio ry:n toimistolla tapahtuvaan valtakunnalliseen sosiaaliohjaukseen. Käynnin aikana sain kuvauksen, minkälaisia ongelmia ja ennakoasenteita romaniväestö nykypäivänä kohtaa arjessa. Kävin tutustumassa Vanajan vankilassa romaninainisvangeille toteutettavaan Naisten Vuoro -projektiin sekä vankilan heille tarjoamaan sosiaaliohjaukseen.

Vierailut vahvistivat näkökulmaani siitä, miten ennaltaehkäisevä toiminta, varhainen puuttuminen ja tuki ovat tärkeitä lastensuojelussa sekä syrjäytymisriskissä olevalle nuorelle. Sain kuulla, kuinka romanikulttuurin tuntevan sosiaaliohjaajan tarve vankilaan oli koettu tärkeäksi ja lähtenyt Vanajan vankilan aloitteesta. Vankilassa oli tiedostettu, miten yksilön oikeudet toteutuvat paremmin, kun kulttuurista tiedostetaan ja huomioidaan. Nämä käynnit antoivat näkökulman sille, miten ongelmien kerrostuminen ja kulttuurin huomiotta jättäminen voivat vaikuttaa yksilöön ja hänen asemaansa yhteiskunnassa. Vierailut auttoivat minua ymmärtämään, kuinka tärkeää on vähemmistökuulttuurin tietouden lisäämisen sosiaalialalla sekä tasa-arvoisuuden ja suvaitsevaisuuden edistäminen sosionomin työssä.

Työelämän yhteistyötahon, Romano Missio ry:n tilaaman oppaan aihealueet koin ajankohtaisina, tärkeinä ja huomioimisen arvoisina lastensuojelussa. Kuitenkin oppaan sisältämät eri aihealueet tarjosivat suurimman haasteen opinnäytetyöhöni. Oppaaseen toivottiin materiaalia muun muassa romanikulttuurista, nuoruudesta ikävaiheena, romaninuorten lastensuojeluasiakkuudesta sekä koulunkäynnin tukemisesta. Mielestäni nämä kaikki osa-alueet oppaassa olisivat itsessään olleet jokainen oman opinnäytetyön aiheen arvoisia. Tämän kaiken

tiedon siirtäminen kattavasti, mutta tiivistetyksi opaskirjaan oli todella vaikeaa ja haastavaa. Ratkaisin materiaalin runsaan määrän tekemällä oppaasta sähköisesti muokattavan Romano Missio ry:n käyttötarkoitusta ja yhteistyötahojen tarpeita vastaavaksi.

Haasteen tarjosi myös romanikulttuurin rajallinen tutkittu tieto. Olenkin etsinyt saman tiedon useasta lähteestä ja varmistanut useaan otteeseen eri kirjoittajilta saman asian paikkansa pitävyyden. Lähdeaineistoa etsiessä huomasin myös, kuinka rajallisesti tuoretta kirjallisuutta on saatavilla, mutta sähköisesti eri tahojen julkaisuja löytyi yllättävä määrä. Useiden kirjallisten lähteiden julkaisemisesta oli kulunut aikaa. Omaelämäkertoja on saatavilla paljon, ja ne ovat hyviä ajankuvauksia, mutta yksittäisen henkilön omia kokemuksia ja näkemyksiä. Lähdeaineistoa jouduin myös karsimaan, koska koin osan lähdemateriaalista liian vanhoiksi teoksiksi käytettäväksi oppaaseen.

Opinnäytetyötäni varten luin romanikulttuurista runsaasti kirjallista aineistoa, useita eri aiheeseen liittyviä tutkimuksia ja selvityksiä. Koin eettisesti tärkeäksi varmistaa useasta lähteestä asioiden luotettavuuden. Työn edetessä ja lähdeaineiston karttuessa sain useaan otteeseen vahvistuksen jo käsitellylle tekstiosuudelle. Kiinnitin huomioita myös kirjoittaessani asioiden ja tiedon sanalliseen ilmaisuun ja näkökulmiin niin, että ne välittyisivät oikein. Koin tärkeäksi käyttää lähdemateriaalissa pääväestön ja romaniväestön näkökulmia samalla kuitenkin kunnioittaen romanikulttuurin edustajia oman elämänsä sekä kulttuurinsa asiantuntijoina. Työni edetessä aloin kokea haasteellisena työn rajaamisen ja tiedon karsimisen. Asiayhteydet tukivat toisiaan ja kokonaisuudessaan loivat enemmän ymmärrystä oppaan materiaaliin.

Tutustuin laajalti myös aikaisemmin julkaistuihin ammattikorkeakoulujen opinnäytetöihin, joissa aiheena olivat romanivähemmistö ja kulttuuri. Opinnäytetöitä löytyi jonkin verran, mutta vastaavasta aiheesta ei ollut aikaisemmin opinnäytetöitä julkaistu. Romanikulttuuria käsitteleviä opinnäytetöitä oli tehty muun muassa romanitaustaisten lastensuojelun työntekijöiden näkökulmista asiakkaitaan, koulumaailmasta sekä kuntouttavasta työtoiminnasta. Ajankohtaisia julkaisuja löytyi sosiaali- ja terveysministeriöltä, opetushallitukselta, lapsiasiaval-

tuutetun toimistolta sekä Oulun kaupungin sosiaalisen ja taloudellisen tuen tu-
losyksiköltä. Nämä julkaisut todella kartoittivat kulttuuritietoisuutta jokainen
omalla osa-alueellaan.

Yksilösuorituksena tehdyssä opinnäytetyön prosessissa kaipaa aina aika ajoin
myös toisten henkilöiden näkökulmia työn sisällöstä ja tekstin sujuvuudesta.
Tämän koin prosessin aikana työskentelyssä todella haasteellisena ja kaikesta
saamastani palautteesta prosessin aikana on ollut valtavasti hyötyä työskente-
lyyn. Palaute avasi uusia näkökulmia työhöni vieden sitä eteenpäin. Kirjoitin
opinnäytetyötä aikataulussa ja tein siihen korjauksia sekä muutoksia palautteen
myötä. Työskentelyä motivoi aihealueen mielekkyys ja mahdollisuus kehittää
ammattillisuutta työssäni lastensuojelussa. Opinnäytetyöprosessin aikatauluun
samanaikainen työskentelyni lastensuojelussa loi kuitenkin oman haasteensa.
Sain opinnäytetyöprosessia seuranneilta henkilöiltä positiivista palautetta aihe-
valinnasta sekä romanikulttuurin tuntemusta lisäävästä oppaan sisällöstä. Pro-
sessi onnistui aikataulun mukaisesti.

Opinnäytetyössäni kaikki aihealueet yhdessä muodostivat käsityksen romani-
väestön ongelmista, nykypäivän haasteista ja taustalla vaikuttavista syistä. Ko-
konaisvaltainen tieto lisäsi ymmärrystä romanien lyhyestä koulutushistoriasta ja
sen vaikutuksesta nykypäivään ja asemaan yhteiskunnassa. Romaniväestön
lyhyt koulutushistoria näkyy tuen puuttumisena usealta nuorelta opiskelussa
sekä näköalattomuutena tulevaisuudessa. Havaitsin myös, kuinka yksilö saa
mahdollisuuden jo esikoulusta lähtien hankkia valmiuksia tulevaisuuteensa yh-
teiskunnassa. Opinnäytetyöni prosessin aikana sain todeta, kuinka suuri merki-
tys yksilölle on koulutuksella. Koulutuksen myötä suomen kielen sanavaras-
tomme kasvaa, käsitteiden merkitys eri asiayhteyksissä avautuu ja yhteiskun-
nallinen toimintavalmiutemme lisääntyy.

Nuoruus ikävaiheena muistutti siitä, kuinka arvokasta ja tärkeää on tukea nuorta
hänen kasvussaan ja kehityksessään. Se, miten nuori kohdataan ja millaisen
kokemuksen hän saa lastensuojeluasiakkuutensa aikana, voi kantaa pitkälle
hänen elämässään tai sillä voi olla kauaskantoiset seuraamukset. Nuoruuden
ikävaihetta kirjoittaessani nostin esiin hyvän itsetunnon, koska se ei ole vain

yksilön ominaisuus. Hyvä itsetunto vaikuttaa myös siihen, miten yksilö kokee ja kohtaa kanssaihmiset. Itsetunto on yksilön itsensä arvostamista, mutta myös sitä, miten hän arvostaa ympäristöään sekä muita ihmisiä luoden täten myös yhteiskunnallisen merkityksen. Jokainen kohtaaminen lastensuojelun asiakkaan kanssa jättää jäljen molemminpuolisesti. Näin jokainen tapaaminen kannattaa käyttääkin ainutkertaisena mahdollisuutena, luottamusta luovana yhteistyönä nuoren tulevaisuuden rakentamiseen.

11.1 Ammatillinen kasvu

Olen aikaisemmalta koulutukselta lähihoitaja syventyen lapsiin, nuoriin ja perheytyöhön. Olen työskennellyt varhaiskasvatuksessa, mutta kohdannut asiakkaita myös työssäni vierihoido-osastolta vuodeosastolle. Olen tehnyt erityislasten ja maahanmuuttajien parissa töitä. Opiskeluni Helsingin Diakonia-ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelmassa aloitin syksyllä 2011. Opintokokonaisuuksien työharjoittelut veivät minut lastensuojelussa arviointi- ja vastaanottoyksiköstä pitkäaikaishoidon osastoille. Olen tehnyt lastensuojelussa toimensijaisuuksia ohjaajana harjoittelusta lähtien saaden kokea uuden päihdepysäytysyksikön ja kuntoutusosastojen perustamisen.

Opiskeluni ja työkokemukseni ovat vieneet minua ammatillisesti eteenpäin tarjoten aika ajoin uusia haasteita. Pitkäaikaishoidon osastolla ohjaajana toimimisen jälkeen Moninaisuus ja monikulttuurisuus -opintokokonaisuudessa sain mahdollisuuden työharjoitteluun Romano Missio ry:n lastenkodissa. Harjoittelu antoi mahdollisuuden syventyä ammatillisesti Suomen romanien vähemmistökulttuuriin ja toimia romaninuorten mukana arjessa. Työstä lastensuojelun arjessa minulla oli kokemusta, mutta uuden haasteen minulle toivat romanien kulttuurin, tapojen sekä sääntöjen oppiminen ja sisäistäminen arjen toimintaan. Kun työskentelin Romano Missio ry:n lastensuojelussa ohjaajana romanityöntekijöiden työparina, sain aluksi itse kokea olevani vähemmistön edustaja ja ulkopuolinen. Kokemus oli minulle opettavainen ja ammatillisesti kasvattava: sain kokea, kuinka aito ja avoin kiinnostus uuden oppimista kohtaan avaa uusia ovia ja mahdollistaa tiedon saannin. Kirjallisuus, jota minulle työyhteisöstä tarjottiin lu-

ettavaksi, sekä tutustumiskäynnit Päiväkummun lastenkotiin ja Vanajan vankilan Naisten Vuoro -projektiin tukivat oppimistani ja ammatillista kasvuani. Tiedon karttuessa ja kokemusten lisääntyessä ymmärrys kasvoi monella tavalla. Eri puolilta saamani tieto tuki havaintojani ja oppimaani tietoa. Romanikulttuurin yhteisöllisyys, tavat ja säännöt alkoivat elää arjessa ja ymmärrykseni niiden vaikutuksesta tähän päivään lisääntyi jo Suomen romanivähemmistön historian kautta.

Opinnäytetyössäni käyttämäni lähdemateriaalin kautta huomasin samanlaisia ongelmia muun muassa ”piilopuolikielisyys” ja koulunkäynnin haasteiden osalta myös muillakin vähemmistöillä sekä maahanmuuttajilla. Tulevaisuudessa sosiaalialalla toimiessani moninaisen ja monikulttuurisen asiakkuuden parissa tulen kiinnittämään varmasti näihin asioihin huomiota. Opinnäytetyön prosessi avasi näkökulmia monipuolisesti monikulttuuriseen työhön ja moniammatillisen työryhmän työskentelyn tärkeyteen.

Tiedon ja kokemusten karttuessa opin, miten tärkeää tulevaisuudessa lastensuojelussa työskennellessäni on antaa romaninuorelle tietoa koulutuksen tärkeydestä tulevaisuudessa. Nuorelle on hyvä saada tietoa yhteiskunnasta ja kansalaista koskevista teemoista niin, että hän näkee sen mahdollisuutena vaikuttaa omaan elämäänsä. Koulutuksen myötä hän voi omalta osaltaan edistää ja viedä eteenpäin romanien asemaa ja kulttuuria. Haluan luoda näkökulmaa, jossa kulttuuri voi olla vaikutuksessa yhteiskunnan ja pääväestön kanssa rikastuttaen elämää ja poistaen ennakkoluuloja, eikä niinkään eristäytymisenä ja syynä jäädä ulkopuolelle, estona osallistumiselle.

LÄHTEET

- Blomster, Risto 2009. Kulttuurin piirteitä. Teoksessa Jere Jäppinen (toim.) Varokaa, mustalaisia! Väärinymmärryksen historiaa. Suomen romanien vaiheita ja kulttuuria. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo, 54–63.
- Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010. Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä. Opas Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä varten.
- Friman-Korpela, Sarita 2009. Nykyajan yhteiskunnallisia kysymyksiä. Teoksessa Jere Jäppinen (toim.) Varokaa, mustalaisia! Väärinymmärryksen historiaa. Suomen romanien vaiheita ja kulttuuria. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo, 82–103.
- Grönfors, Janette 2012. Mustalaislähetyksen lastenkotitoiminta. Teoksessa Panu Pulma (toim.) Suomen romanien historia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 241–247.
- Grönfors, Martti 1981. Suomen mustalaiskansa. Helsinki: WSOY.
- Hedman, Henry 2012. Mustalaislähetyksestä Romano Missioksi. Teoksessa Panu Pulma (toim.) Suomen romanien historia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 250–264.
- Hirsijärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Huttu, Henna 2009. Kulttuurin piirteitä. Teoksessa Jere Jäppinen (toim.) Varokaa, mustalaisia! Väärinymmärryksen historiaa. Suomen romanien vaiheita ja kulttuuria. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo, 46–81.
- Junkala, Pekka & Tawah, Sanna. Romanilasten ja -nuorten ajatuksia hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta Suomessa. Enemmän samanlaisia kuin erilaisia. Helsinki: Lapsiasiavaltuutetun toimisto. Saatavilla: www.lapsiasia.fi, 21–49.
- Keltinkangas-Järvinen, Liisa 1994. Hyvä itsetunto. Helsinki: WSOY.
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.
- Lepola, Outi; Joronen, Mikko & Aaltonen, Milla 2006. Syrjintä etnisyyden, uskonnon, kielen tai kansalaisuuden perusteella. Teoksessa Susan Villa (toim.) Syrjintä Suomessa. Helsinki: Ihmisoikeusliitto.

- Lindberg, Väinö 2014. Suomen romanien uskonnollinen herääminen. Teoksessa Panu Pulma (toim.) Suomen romanien historia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 143–153.
- Lukkarinen, Margita 2001. Omakielisten palvelujen turvaaminen sosiaali- ja terveyden huollossa. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Luoma, Ilona; Mäntymaa, Mirjami; Puura, Kaija & Tamminen, Tuula 2008. Perhe, kasvatust ja vuorovaikutus. Teoksessa Anna Riitta Lahikainen, Raija-Leena Punamäki ja Tuula Tamminen (toim.) Kulttuuri lapsen kasvattajana. Helsinki: WSOY, 85–182.
- Majaniemi, Päivi 2014. Suomen romaniyhdistyksen materiaali. Tuloste.
- Makkonen, Timo 2003. Syrjinnän keskeisiä syitä, muodoista ja seurauksista. Teoksessa Timo Makkonen (toim.) Syrjinnän vastainen käsikirja. Helsinki: Kansainvälinen siirtolaisuusjärjestö IOM. Saatavilla <http://multikult.files.wordpress.com/2008/05/syrjinnan-vastainen-kasikirja.pdf>
- Markkanen, Airi 2003. Romaninuorten elämää Suomessa. Teoksessa Päivi Harinen (toim.) Kamppailua jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansallisuus nuorten arjessa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 33–62.
- Mikkola, Matt 2004. Lastensuojelulain tausta. Teoksessa Annamajja Puonti, Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 61–76.
- Nurmi, Jani-Erik 1995. Nuoruusiän kehitys: etsintää, valintoja ja noidankehiä. Teoksessa Paula Lyytinen, Mikko Korhokangas & Heikki Lyytinen (toim.) Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. Porvoo: WSOY.
- Opetushallitus 2011. Susanna Rajala (toim.) Romanioppilaiden perusopetuksen tuen hyviä käytäntöjä. Opetushallituksen oppaat ja käsikirjat 14. Saatavilla: http://www.oph.fi/download/137406_Romanioppilaiden_perusopetuksen_tuen_hyvia_kaytanta.pdf
- Opetushallitus 2013. Opetushallituksen informaatioaineisto Romanioppilaiden ohjaus toiselle asteelle ja tuki jatko-opinnoissa 10. Saatavilla: http://www.oph.fi/download/159854_romanioppilaiden_ohjaus_toiselle_asteelle_ja_tuki_jatko-opinnoissa.pdf

Perusopetuslaki 21.8.1998/628.

Pulma, Panu 2009. Historia. Teoksessa Jere Jäppinen (toim.) Varokaa, mustalaisia! Väärinymmärryksen historiaa. Suomen romanien vaihteita ja kulttuuria. Helsinki: Helsingin kaupungin museo, 10–45.

Pösö, Tarja 2004. Kasvatustyö sijaishuollossa. Teoksessa Annamajja Puonti, Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 202–213.

Rastas, Anna 2008. Identiteetti, arvot ja yhteiskunta. Teoksessa Anna Riitta Lahikainen, Raija-Leena Punamäki ja Tuula Tamminen (toim.) Kulttuuri lapsen kasvattajana. Helsinki: WSOY, 205–300.

Romano Missio 2013. Romano Mission toiminta. Viitattu: 16.6.2014.

<http://www.romanomissio.fi/>

Ruoppila, Isto 1995. Lapsuudesta nuoruuteen. Teoksessa Paula Lyytinen, Mikko Korhonen & Heikki Lyytinen (toim.) Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. Porvoo: WSOY.

Soininen, Maria 2014. Teoksessa Maria Soininen (toim.) Lainsäädännön nykytila ja käytännöt. Romanien perustuslaissa turvattujen kielellisten oikeuksien toteutuminen. Oikeusministeriön julkaisuja 11. Helsinki: Oikeusministeriö, 19–41.

Soininen, Maria 2014. Teoksessa Maria Soininen (toim.). Romaniväestö ja romanikieli. Romanien perustuslaissa turvattujen kielellisten oikeuksien toteutuminen. Oikeusministeriön julkaisuja 11. Helsinki: Oikeusministeriö, 10–12.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2004. Suomen romanit 2004. Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 2. Saatavilla: <http://www.stm.fi>

Stenroos, Marko 2012. Meitä on moneksi – romanien monet kasvot. Teoksessa Panu Pulma (toim.) Suomen romanien historia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 430–435.

Toimituskunta Vast Vastensa 2007. Suomalaisen romanikulttuurin erityispiirteitä. Julkaisussa Vast Vastensa. Luittinen Kari, Pasma Jaana, Huttu Henna, Lieppinen Marja-Liisa, Vihtkari Maria, Pääkkönen Eeva-Liisa, Lindberg Leif & Lindgren Henry. Saatavilla: <http://www.ouka.fi/>

Viljanen, Anna Maria 2014. Romanikulttuurin muuttuvat muodot ja pysyvät rakenteet. Teoksessa Panu Pulma (toim.) Suomen romanien historia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 375–425.

Yhdenvertaisuuslaki 20.1.2004/21.

Åkerlund, Tuula 2002. Oman kielen merkitys romanien kulttuuri-identiteetille. Teoksessa Sirkka Laihiala-Kankainen; Sari Pietikäinen & Hannele Dulfa (toim.) Moniääninen suomi – kieli, kulttuuri ja identiteetti. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 126–129.

Åkerlund, Tuula 2011. Romano Missio ry:n toiminnanjohtaja palsta. T. Romano Boodos 3. Viitattu: 20.10.2014.

LIITE 1: Romaninuoret lastensuojelun asiakkaina

Opas Romano Missio ry:n lastensuojeluun, oppaan sisällysluettelo.

Sisällys

YHTEYSTIETOJA	4
ESIPUHE	4
JOHDANTO	8
2 ROMANO MISSION ry	10
3 SUOMEN ROMANIT	12
3.1 Suomen romanien historia	12
3.2 Suomen romanit nykypäivänä	14
4 SUOMEN ROMANIEN KULTTUURI	16
4.1 Perhekäsitys ja vanhemmuus romanikulttuurissa	16
4.2 Kunnioitus romaniyhteisössä ja sukujen periytyvät arvot	18
4.3 Moraali ja häveliäisyystavat ovat kunnioitusta ja käyttäytymissääntöjä	20
4.4 Puhtaustavat ovat romaneille kunnia-asia	20
4.5 Pukeutuminen romanikulttuurin tunnusmerkkinä	22
4.6 Hengellisyys tärkeä osa romanikulttuuria	24
5 NUORUUS ELÄMÄNVAIHEENA	26
5.1 Identiteetin muodostuminen	26
5.2 Itsetunto rakentuminen ja hyvä itsetunto	26
6 NUORUUS IKÄVAIHEENA ROMANIKULTTUURISSA	28
6.1 Aikuisuutta kohti kulttuurin mukaisella pukeutumisella	28
6.2 Seksuaalisuus ja seurustelu romanikulttuurissa	30
7 ROMANINUORTEN KANNUSTUS JA TUKI KOULUNKÄYNNISSÄ	32
7.1 Romanikieli ja kielen merkitys koulunkäynnissä	32
7.2 Romaninuorten koulunkäynnin haasteet	34
7.3 Tuen ja kannustuksen merkitys romaninuorten koulunkäynnissä	34
8 ROMANINUORET LASTENSUOJELUSSA	38
8.1 Syrjintä ja sen vaikutukset yksilölle	42
LÄHTEET	42

LIITE 2: Romaninuoret lastensuojelun asiakkaina – opas Romano Missio ry:n lastensuojeluun -oppaan arviointilomake valmiista oppaasta.

Heidi Pynnönen
Opinnäytetyö, syksy 2014
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)
heidi.pynnonen@student.diak.fi

Oppaan arviointi
sähköinen arviointilomake

Opinnäytetyön ROMANINUORET LASTENSUOJELUN ASIAKKAINA Opas Romano Mission ry:n lastensuojeluun -oppaan arviointi.

Olette tutustuneet opinnäytetyöni Romaninuoret lastensuojelun asiakkaina. Opas Romano Mission ry:n lastensuojeluun -oppaan materiaaliin. Tämän pohjalta toivoisin teiltä ystävällisesti arviointia oppaaseen käytetystä materiaalista, tekstin sisällön kattavuudesta aihealueeseen ja käyttötarkoituksiin sekä käytetyistä lähteistä (arviointilomakkeen liitteenä opas sähköisessä muodossa).

Miten oppaan materiaali vastaa käyttötarkoitusta? Kattaako materiaali muokattavuutta eri käyttötarkoituksiin?

Onko aiheen rajaus oppaassa onnistunut?

Oppaan sisältö?

- onko asiakokonaisuus riittävä, mitä lisäisitte, poistaisitte, muuttaisitte?

Oppaaseen käytetyn lähdemateriaalin laadullisuus?

- monipuolisuus, ajankohtaisuus, muuta...

Miten opasta voisi jatkossa kehittää?

Kiitän annetusta palautteesta!

Heidi Pynnönen